

Jihočeská univerzita
v českých Budějovicích

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2007

Marie Schwarzová

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Kresebný projev dětí na 1. stupni ZŠ

Autor: Marie Schwarzová

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jana Kouřilová

Anotace

Kresebný projev dětí na 1. stupni ZŠ

Zvolené téma mapuje kresebný projev dětí na 1. stupni základní školy

v porovnání s dětmi ze speciální školy.

Teoretická část poskytuje obecnější informace o výtvarném projevu. Shrnuje pohledy na vývoj dětské kresby; akcentován je v těchto souvislostech mladší školní věk. Zmíněna je souvislost kresby s vývojem rozumových předpokladů.

Praktická část popisuje výsledky zkoumání kresebného projevu žáků na základní a speciální škole a jejich srovnání. Zkoumána byla kresba postavy (barevný autoportrét). Výsledky byly analyzovány podle různých kritérií.

Annotation

Drawing expression of children at the age 6 from 12

My chosen topic maps out the drawing expression of basic school children in comparison to special school learners.

Teoretical part provides general information about drawing. It summarizes different ideas about the progress of children drawing; it is accentuated in the following concepts age 6- 12. There is also a commentary to connection between the drawing and development of intellectual abilities.

The practical part describes the results and comparison of a survey of

children's drawing expression conducted in a basic and special school. The object of the survey was a drawing of a figure (colour self- portrait). The results were analyzed according different criterions.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Kresebný projev dětí mladšího školního věku na 1. stupni ZŠ vypracovala samostatně a použila jsem pramenů, které cituji a uvádím v příložené literatuře.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě - v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných ... fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

27. 4. 2007

Poděkování

Děkuji vedoucí své diplomové práce Mgr. Janě Kouřilové za účinnou pomoc a cenné rady, které mi poskytla v době, kdy jsem zpracovávala dané téma, zároveň

děkuji ředitelům a učitelkám základní a speciální školy, kteří mi umožnili realizovat praktickou část diplomové práce.

OBSAH

ÚVOD	10
------------	----

TEORETICKÁ ČÁST

1. Kresba v lidském životě	11
2. Charakteristika dítěte mladšího školního věku	14
3. Vývoj kresby	16
3. 1. Vývoj dětské kresby	16
3. 1. 1. Kresba v šesti letech	17
3. 1. 2. Kresba v sedmi až osmi letech	17
3. 1. 3. Kresba v devíti až desíti letech	18
4. Barva ve výtvarném projevu	20
4. 1. Barva v lidském životě	20
4. 2. Symbolika barev	21
5. Kresba lidské postavy	27
6. Souvislost kresby a inteligence	29

PRAKTICKÁ ČÁST

1. Cíl výzkumu a hypotézy	31
1. 1. Cíle	31
1. 2. Hypotézy	31
2. Charakteristika výtvarného vzorku	33
3. Výzkumná metoda	34
3. 1. Kritéria hodnocení kresby	34
3. 1. 1. Hodnocení kresby postavy	34

3. 1. 1. 1. Prvky postavy z hlediska obsahu	34
3. 1. 1. 2. Prvky postavy z hlediska formy zpracování	36
3. 1. 1. 3. Postava v prostoru	38
3. 1. 2. Hodnocení barevnosti v kresbě	39
3. 1. 3. Způsob provedení kresby	41
3. 2. Obecné zadání testu	42
3. 2. 1. Zadání testu v ZŠ	42
3. 2. 2. Zadání testu v SŠ	44
4. Výsledky a interpretace	47
4. 1. Kresba postavy	47
4. 1. 1. Obsahové hledisko	47
4. 1. 2. Formální hledisko	50
4. 1. 3. Postava v prostoru	54
4. 2. Barevnost kresby.	55
4. 3. Obrys kresby	56
4. 4. Způsob provedení obrázku	57
4. 5. Kresba chlapců a dívek	58
4. 6. Ověření hypotéz	59
4. 7. Závěr výzkumu	60
5. Závěr	61
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	62
SEZNAM PŘÍLOH	63

Úvod

Při výběru tématu své diplomové práce jsem se nechala ovlivnit několika dílčími aspekty, které jsou pro mě důležité- budoucím povoláním, láskou k dětem a svými zálibami. Hledala jsem téma, které by pro mě mělo přínos a obohatilo mě, ale i takové, které by mě bavilo. Předpokládala jsem, že si rozšířím obzor ve zvolené oblasti. Také jsem toto téma vybrala, neboť úzce souvisí s mojí budoucí profesí učitelky na 1. stupni základní školy a dokonce i s výtvarnou výchovou, která je mým velkým koníčkem.

Toto téma je tedy jakýmsi pojátkem mezi oběma cestami. Výtvarná výchova a psychologie mají podle mého názoru k sobě docela blízko. Výtvarná výchova umožňuje vyjádřit prožitky a pocity, které pak psychologie zkoumá a zjišťuje souvislosti kresby a lidského nitra a duše.

Mojí další prioritou bylo spojit diplomovou práci s prací s dětmi, protože ta má pro mě největší přínos. Tedy práce s dětmi, ale ještě taková práce, kde se dá proniknout k dětské duši a zjistit o dítěti něco víc, než jen to, co samo poví.

Na toto téma mě navedlo studium předmětu Výtvarný projev dětí, který jsem absolvovala jako výběrový předmět ve 2. ročníku v rámci svého studijního oboru. Velmi jsem se nadchla pro diagnostiku dětské kresby, proto jsem chtěla do jejích metod proniknout hlouběji a více se o nich dovědět a také se je naučit používat.

Předpokládám, že tyto poznatky a zkušenosti pak použiji ve své učitelské praxi, protože jako učitelka chci dětem předávat nejen vědomosti a znalosti, ale chci je také učít žít s ostatními lidmi a vážit si životních hodnot, aby tak v našem světě mohly žít plnohodnotný život. Myslím však, že to lze pouze tehdy, pokud učitel své žáky plně pochopí a dokáže je vést, tak jak potřebují, protože každé dítě je individuální jedinec a vyžaduje jiný přístup. A k odhalení individuality každého žáka samozřejmě patří i kresebný projev.

Dále bych se pak ráda naučila využívat dětskou kresbu v diagnostice k zjišťování úrovně vývoje každého dítěte. Nechtěla bych některé dítě zanedbat tím, že bych přehlédla jeho potíže a handicap, při kterých je důležitý jiný přístup a metody. Zkrátka bych chtěla díky této metodě více porozumět svým žákům, abych jim mohla pomáhat a rozvíjet je.

TEORETICKÁ ČÁST:

1. Kresba v lidském životě

Zdá se, že kresebný vývoj patří k člověku už od pradávna. Je zřejmě starý jako člověk sám a sahá až k prvním počátkům zrodu lidstva. Proč se ale člověk začal výtvarně projevovat a proč začal kreslit? Lze jen těžko odpovědět na tuto otázku, ale člověk je tvor tvořivý a jako takový se musel začít v životě nějak realizovat a přál si něco vytvářet. Tak s rozvojem mozkových center začal člověk tančit, zpívat, vymýšlet nové věci, modelovat z hlíny i kreslit a malovat.

Postupně jak se člověk vyvíjel a začal více poznávat okolní svět a jeho zákonitosti, docházelo k rozvoji tvořivosti v různých oblastech a tedy i v zobrazování světa kolem sebe pomocí kresby a malby. Výtvarný projev se rozvíjel společně s dalším rozvojem člověka, a je těžké určit, zda výtvarno ovlivnilo rozvoj člověka nebo zda rozvoj myšlení a dalších funkcí tříbil člověka i ve výtvarném projevu.

Počátky kreslení tkví nejspíš ve zvědavosti člověka, zkoušet a hledat nepoznané. Zvědavost a vynalézavost naučila člověka kreslit uhlím a malovat různými hlinkami. K této činnosti

používal hlavně ruce, ale i dřívka, klacíky, srst zvíře a další přírodní materiály.

Nejčastějším námětem pravěkého lovce byla příroda a to hlavně zvířata, neboť byla jeho obživou a většinu času trávil lovem. Maloval mamuty, jeleny, medvědy, soby, nosorožce a mnohá další zvířata. Často také zobrazoval postavy, i když častější než kresby jsou sošky postav – žen. To souviselo s kultem ženy – matky – dárkyní života a se zachováním rodu.

Svoje výtvary zachycoval v jeskyních, v hlíně, v písku, takže mnohé z nich neměly trvalejší charakter. O to však také v této době nešlo. Ať už to byly sošky, kresby nebo jiný výtvarný projev, měly splnit svoji úlohu a mohly být zapomenuty. Sloužily jako předměty denní potřeby a důležité byly při rituálech. Věřilo se, že když lovec zabije sošku nebo malbu zvířete, tak i skutečný lov se zdaří.

I nyní se setkáváme s podobnými projevy u primitivních národů, které kreslí po zemi, skalách, na zdech i po těle různé obrazce a věří v jejich vyšší smysl. Slaví

mnohé rituály a obřady, kde kresby a malby souvisí hlavně s momentálními událostmi a životem v současné situaci a také jsou spojeny s tradicemi.

V naší kultuře se vývoj ubíral jiným směrem. Lidé začali stavět různá obydlí, později stavby, malba a kresba se užívala hlavně k výzdobě interiéru a věcí denní potřeby. Samozřejmě i zde se člověk realizoval. Díky malířům je nám dodnes zachováno mnoho z dřívějších dob, a tak můžeme usuzovat, jak lidé žili, cítili a vnímali svět, neboť oni zaznamenávali dění světa obrazovou formou.

Dnes máme ke kreslení, malování a jinému výtvarnému vyjadřování mnoho možností, které člověk během vývoje vymyslel. Záleží jen na nás, které použijeme. Kreslíme tužkou, rudkou, uhlem, ... Někteří lidé – výtvarníci se snaží touto cestou vyjádřit sami sebe a hledají tímto směrem vnitřní uspokojení. Většina z nás se však omezí na výtvarné vyjadřování pouze ve škole. To však příliš nevede k vnitřnímu uspokojení, ale jen k rutinní práci, kterou je nutno odvést v rámci vyučovací hodiny. Často ve školách chybí rozvoj dětské tvořivosti, a proto dítě časem zavrhne výtvarné vyjadřování a stydí se kreslit.

Přitom už od dob Komenského je známo, že kreslení souvisí s duševním životem člověka a je velmi důležité k jeho rozvoji. Nabádal také rodiče, aby své děti vedli ke kreslení už od tří let (Uždil, 1980). Proto se v současnosti zkoumá kresba i z psychologického hlediska. Ve studiu kresby sloužilo z počátku její zkoumání k hodnocení poznávacích složek dětského vývoje. Badatelé se hodně zabývali tím, co kresba vypovídá o rozvoji vnímání a také jemné motoriky, jak odráží rozvoj utváření pojmů a intelektu vůbec (Davidová, 2001).

Novou dimenzi dostala tato analýza s poznáním, že kresba, podobně jako i ostatní chování člověka, zjevuje také osobnost autora a jeho vztahy, podává sdělení o citovém a požitkovém světě

dítěte. Z kresby se dozvídáme o vitalitě, emocionalitě dítěte, zájmech a aktivitách. Dítě zde odhaluje obsahy, o nichž by se mu nepovídalo snadno, buď proto, že se mu nedostává slov, nebo proto, že si svůj stav neuvědomuje. Užívá totiž obrazů a symbolů, kterým dokáže zkušený terapeut porozumět a umí je rozšifrovat. Pro dítě je tato metoda velmi přirozená, a nemá tudíž podezření, že by bylo zkoumáno (Davidov, 2001).

Při kresbě se člověk uvolní a může vyjádřit své emoce, city a pocity, proto je kresba důležitou metodou jak u zdravých jedinců, tak je velmi prospěšná u lidí s nějakou poruchou a psychickými problémy. Díky kresbě je možno přijít na určité problémy, které lze společně s terapeutem vyřešit. Kresba zpětně působí i na člověka, a proto když pak místo negativního obrázku nakreslíme pozitivní, promítne se změna i do naší psychiky. Je to však práce dlouholetá a je zapotřebí velké trpělivosti, pomoci rodiny a terapeuta.

2. Charakteristika dítěte mladšího školního věku

Mladší školní věk je poměrně dlouhé věkové období. Zahrnuje děti od věku mezi šesti a sedmi do věku mezi jedenácti a dvanácti lety. Podle psychoanalýzy je toto období nazýváno **latentním**. Dle Freuda jde o dobu, kdy sexualita je latentní; to znamená, že se jak v chování, tak ve vnitřním životě projevuje jen slabě a skrytě a že se málo mění. Vše probíhá v poklidu a harmonii (Říčan, 2006).

Toto období následuje po předškolním věku, kdy děti většinu času trávily s rodiči – hlavně s maminkou (kromě dětí často navštěvujících školku). **Začátek školní docházky** znamená pro dítě důležité životní změny, se kterými se musí vypořádat. V tomto období dochází k utřídování a propojování mnoha vývojových dovedností, a díky tomu je dítě schopno plnit stále obtížnější a složitější úkoly, které jsou na ně kladeny. Děti jsou již soběstačné a jsou schopny plnit i jednoduché úkoly a povinnosti.

Vstupem do školy vstupuje dítě i do **společenského života**. Školák musí být pravidelně v osm hodin připraven na začátek vyučování, což znamená dostatečnou dobu spánku a brzké vstávání. Dítě musí trpělivě sedět v lavici, poslouchat výklad učitele a soustředit se na něj. I když je výuka prokládána mnoha hrami a je zajímavá co do střídání činností, pořád nemá dítě tolik volnosti jako jí mělo ve školce. Samozřejmě se i častěji dostavuje únava, a proto je nutné žáky aktivovat nějakou činností - například protažením. Škola tedy klade velké nároky na soustředění, pozornost, sebeovládání a svědomitost

V neposlední řadě dochází i ke **kontaktu dítěte s učitelem a spolužáky**, tj. s vrstevníky dítěte. Postupně se dítě seznamuje s dětmi z ostatních tříd a ostatními pracovníky školy. Tímto způsobem se dítě začleňuje do společnosti a učí se v ní žít.

Děti mladšího školního věku si velmi rády hrají, jsou živé, aktivní a dokáží se nadchnout téměř pro jakoukoli činnost (na rozdíl od pubertálních dětí, kterým se už moc nechce a ani se nesnaží podvolit autoritě). Děti ctí autority, vyhledávají je a rády s nimi komunikují, neboť potřebují od dospělých ujištění, že pracují dobře a že jsou ve svém jednání šikovné a úspěšné.

V první třídě mohou být děti více samotářské a individualistické, zdá se, že příliš o kamarády nestojí a vystupují samy za sebe. Není se čemu divit, než si dítě zvykne na nový školní režim a mnoho nových povinností, má co dělat samo se sebou, natož pak se věnovat svému okolí.

Tato situace se začíná rychle měnit ve **druhé s třetí třídě**, dítě se více zajímá o kamarády a třída začíná tvořit kolektiv. Ve třetí třídě již bývají děti plně adaptované na školní režim. Už nemají tolik strach z různých školních situací a začínají i více zlobit.

Ve čtvrté a hlavně v páté třídě se děti stávají více dospělejšími, nedají již tolik na radu učitele, ale řídí se spíše vlastním úsudkem a zkušeností. V této době již děti plně zvládly čtení, psaní a počítání a lze je rozvíjet v nových předmětech.

S nástupem do školy dochází k postupné proměně dětského uvažování. Toto období bývá nazýváno **fází konkrétních logických operací**. Děti začínají chápat stálost počtu, množství a objemu. Třídí předměty podle různých vlastností a dokáží je seřadit podle jedné z nich (Piaget, 1997). Dle Vágnerové (2001) je způsob uvažování logický a realistický. Dítě dovede uvažovat o tom, co zná, stává se méně egocentrickým a dokáže se zabývat více aspekty skutečnosti.

Dítě v mladším školním věku se vyvíjí i po **tělesné stránce**. Během pěti let samozřejmě vyroste a přibývá na váze. Mění se jeho tělesné proporce, které se začínají blížit proporcím dospělého člověka. Neustále se zlepšuje činnost hrubé a jemné motoriky. Dítě se začíná učit koordinovat pohyby těla a stává se obratnějším, pružnějším a jistějším. Dále se dítě cvičí ve vytrvalosti. Dochází ke zlepšování zručnosti při kreslení, modelování, šití, vybarvování, vystřihování a skládání z papíru.

Jak lze zjistit z předchozího textu, toto období ve vývoji dítěte je neméně důležité jako všechna předcházející období. Dítě projde mnoha změnami jak v oblasti duševní, tak tělesné.

3. Vývoj kresby

3. 1. Vývoj dětské kresby

Vývojová stádia u dětské kresby probíhají postupně od nejjednodušších až po nejvyšší stupně. Každé stádium má svůj čas a trvá určitou dobu, průběh a délka trvání každého stádia závisí však na individualitě každého jedince. Nejprve je nutné zvládnout nižší stádium, aby bylo možno postoupit do stádia vyššího.

Než se dostaneme k vývoji kresby v mladším školním věku, uvedla bych několik vět k tomu, jak kreslí děti mladší šesti let a jak se postupně vyvíjí kresba, které prvky lze zaznamenat, aby bylo zřejmé, na jakou úroveň dítě mladšího školního věku navazuje.

Ne každé dítě má však stejný vývoj, a proto je možné, že určité stádium nastane u některých dětí v jiném věku. Dětská kresba se vyvíjí v závislosti na vývoji jedince, a to bez ohledu na jeho

umělecké schopnosti. Přestože provedení kresby bývá někdy neobratné, nemusí to nutně být příznakem duševní zaostalosti (Davido, 2001).

Za začátek dětské kresby lze považovat období, kdy dítě zanechá na papíře první výtvarný projev. Bývá to ve věku od jednoho do tří let, ale záleží také na tom, kdy dáme dítěti tužku do ruky a umožníme mu tvořit.

Nejprve dítě čárá a vytváří různé **čmáranice**. Dítě čmárá všemi směry a kresby vypadají velmi abstraktně, působí neohrabaně. Dítě zaplní celou plochu papíru a daří se mu kreslit i mimo něj, neboť ještě nemá dostatečně vyvinutou motoriku. Tyto výtvary si dítě ještě plně neuvědomuje, jedná se o svalové pohyby z ramene. Dítě kreslí pro radost ze vzniklé stopy, ne ze vzniklého výtvaru. Nejdůležitější je tedy proces kreslení. Dítě si zvyká na koordinaci ruky a oka. Dle Davido (2001) by prvními kresbami dítěte byly skvrny, pokud by ovšem dítě před prvním rokem bylo vedeno ke kreslení.

Kolem druhého a třetího roku si dítě uvědomuje, že kreslí a dokáže nakreslené objekty pojmenovat. Podle Reada (1967) je toto období „**náhodných úspěchů**“ přechodem od čmáranic k prvnímu obrazu. Později se dítě snaží napodobit pohyby dospělého kreslíře. Pohyb při kreslení, který doposud vycházel z ramene, je nahrazen

pohyby zápěstí a prstů a současně začíná dítě uchopovat tužku jako dospělý jedinec.

Dítěti už není plocha lhostejná, řídí se více hranicemi papíru a respektuje je. Dítě v tomto věku kreslí čáry, kolečka, ovály, klubka a spirály.

Ve věku kolem čtyř let nastává dle Burta (in Read, 1967) **stádium linie**. Více se rozvíjí zraková kontrola. V této době, ale někdy i kolem tří let se stává oblíbeným tématem lidská postava, tvořená pouze hlavou a dvěma čarami znázorňujícími nohy. Oblíbenými tématy kromě lidské postavy jsou zvířata, domy, sluníčka, stromy, květiny. Jednotlivé části objektů ještě nebývají plně spojeny.

3. 1. 1. Kresba v šesti letech

V tomto věku obvykle dítě zahajuje školní docházku. Podle Burta (in Read, 1967) bývá období pěti až šesti let nazýváno **popisným symbolismem**. Dítě kreslí to, co ví, nikoli to, co vidí. Charakteristické tvary kreslí dítě v hrubých rysech a každý z nich bývá proveden schematicky. Obecné schéma vykazuje u různých dětí mnohé odchylky, ale každé dítě se ve většině případů drží svého oblíbeného vzoru.

Dítě stále rádo kreslí lidské postavy (bývají zobrazeny zepředu), zvířata, domy a další předměty běžného života, které se vyskytují kolem něho. Dítě kreslí ze zkušenosti, podle svého vnímání a citění. S růstem mentální úrovně přibývá na obrázcích detailů. Dítě začíná kreslit více částí předmětů a postav. V kresbě chybí perspektiva a objekty bývají znázorněny disproporčně.

Přetrvává sklápění postav a předmětů a také transparentnost (Uždil 1980). Naopak podle nedávného výzkumu pedagogů z UK (Pražská Skupina školní etnografie, 2005) se již transparentnost nevyskytuje. V tomto věku již dítě stabilně používá základní čáru, tj. pevnou půdu pod nohama, na které vystaví kompozici obrázku, na rozdíl od difúzní kresby, kdy se předměty a osoby vznášely ve vzduchu.

3. 1. 2. Kresba v sedmi až osmi letech

Tento věk spadá zhruba do období mezi druhou a třetí třídou. Burt (in Read, 1967) jej nazval stádiem **popisného realismu**. Kresby jsou doposud spíše logické než

vizuální, protože dítě ještě kreslí to, co ví, nikoli to, co vidí. Dítě stále znázorňuje spíše rodový typ než konkrétní věc nebo jedince, přičemž se pokouší sdělit nebo vyjádřit vše, nač si vzpomíná nebo co jej na kresleném objektu zaujalo.

Kresba věrněji vystihuje detaily, jednotlivé podrobnosti však vyplývají spíše z myšlenkové asociace, než-li z rozboru vjemů. Velká detailnost kreseb někdy přerůstá v dekorativnost, děti rády zdobí a zkrášlují své kresby. Ještě stále se vyskytuje transparentnost, ale dochází ke zlepšení perspektivy, takže sklápění se vyskytuje už jen výjimečně (Uždil, 1980). V kresbě dochází k menším deformacím než v předchozím období.

Kolem sedmi let, někdy i dříve, se objevuje v dětské kresbě horizontální čára, vymezující nebe a zemi a vyznačující terén. Dochází ke zmenšování figur směrem od popředí do pozadí. Dítě se pokouší vyznačit prázdný prostor jako něco reálného, například vyčáráním, nebo vytečkováním bílého místa na papíře (Uždil, 1980). Dalším prvkem v kresbě je profil. Postava z profilu je však nesymetrická. Dochází ke zpřesňování a sjednocování proporcí.

3. 1. 3. Kresba v devíti až desíti letech

Děti tohoto věku navštěvují většinou čtvrtou a pátou třídu. Burt (in Read, 1967) toto období nazývá **vizuálním realismem**. Davido (2001) řadí k vizuálnímu realismu děti ve věku sedmi až dvanácti let. Toto zařazení závisí na několika faktorech- na mentální úrovni, na

sociálním a kulturním prostředí kolem dítěte a na emoční zralosti.

Dítě přechází ze stádia kreslení podle paměti a z představy do stádia kreslení podle předlohy. Dítě již tedy nekreslí to, co ví, ale to, co vidí. Snaží se kreslit podle reality, takovéto vidění světa je objektivnější. Začíná se upouštět od transparentnosti a zlepšuje se perspektivní vyjadřování. Dítě lépe zakresluje proporční záležitosti objektů a dochází k jejich překrývání (co je před a co je za). Dochází k pokusům o lehké stínování nebo zkracování předmětů. Dítě se pokouší v kresbě znázornit hmotnost a objem pomocí trojrozměrnosti (předměty už nejsou jen plošné).

K předešlým tématům kresby přibývá pokus o zobrazení krajiny. Objevují se větší rozdíly v tématech chlapců a dívek. Chlapecké kresby jsou spíše technické, dívčí vynikají detaily a barevností.

Od pěti do deseti let většina dětí velmi ráda kreslí, proto bývá toto období nazýváno **zlatým věkem kresby** (Švancara, 1986). Dítě je ještě dostatečně spontánní a uvolněné, méně se bojí a nepřemýšlí tolik o tom, zda se mu něco povede, či nepovede.

Kolem jedenáctého a dvanáctého věku však dochází ke krizi ve výtvarném projevu a dítě se začíná bát kreslit, neboť už lépe vidí, jak by zobrazovaná realita měla vypadat, ale nedaří se mu ji nakreslit podle jeho představ. Pokud se nepodaří dítě dostatečně motivovat, aby se nevzdávalo při prvních nezdarech, ustrne v tomto stádiu a v kreslení se dále nevyvíjí.

4. Barva ve výtvarném projevu

4 .1. Barva v lidském životě

Od nejstarších dob je barva těsně spjata s člověkem. Barvy vnímáme od prvních okamžiků života, a tak není divu, že náš vztah k nim je silný a vyhraněný. Svět bez barev si lze jen těžko představit. Nelze asi říci jaký svět bez barev je, když všude kolem nás barvy jsou.

Nebarevný svět by nebyl asi tolik emocionální, neboť barvy v nás vzbuzují city, pocity a nálady a na každou barvu také, i když třeba podvědomě, jinak reagujeme. Je to dáno tím, že barvy ovlivňují náš vegetativní systém. Bez světla by však barvy neexistovaly.

Isaac Newton rozložil přes trojboký hranol bílé světlo na barvy duhy a zjistil, že jednotlivé barevné složky se liší vlnovou délkou, která klesá od červené po fialovou.

Barvy lze rozdělit do dvou skupin, a to na barvy teplé a studené. **K teplým barvám** řadíme žlutou, červenou, oranžovou a hnědou a **k studeným** modrou a zelenou. Samozřejmě každá z barev má své teplé a studené odstíny. Černá a bílá jsou barvy neutrální a jako takové je mezi barvy nelze řadit. V bílé všechny barvy vznikají a v černé zanikají.

Dále lze dělit barvy na základní (primární) a sekundární. **Mezi základní barvy** patří žlutá, červená a modrá. Ze základních barev vznikají **barvy sekundární**, k nimž řadíme zelenou, oranžovou a fialovou. Každá barva má také svoji barvu doplňkovou (komplementární). Tyto barvy se vedle sebe jen těžko snesou, protože obě na sebe chtějí upozornit.

Barvami se v historii zabývali umělci, fyzici, filozofové a pedagogové (Goethe, Newton, Schopenhauer, Itten a další). Na základě barev pracoval i německý psycholog E. Kretschmer a rozdělil lidskou populaci na dva druhy – cyklotými a schizotými ve spojení s barvou. Cyklotýmům přiřadil žlutou a červenou, schizotýmům modrou a zelenou. Jung přisvojil extrovertům teplé barvy a introvertům studené (Pleskotová, 1987).

Barvu v kresbě nelze hodnotit statisticky jako například prvky postavy. Používání barev je spojeno s emocionalitou každého individua. Barvu zkoumáme

blíže tehdy, pokud se vymyká běžnému normálu užití barev, tj. neadekvátní užití barev, velké kontrasty, málo nebo naopak příliš barevné vyjádření,...

Nepřítomnost barvy v celé kresbě nebo pouze při zpracování určitých témat může prozrazovat citovou prázdnotu, někdy asociální tendence. Při užití barvy se uplatňují její různé vlastnosti (intenzita, hustota, viditelnost z dálky a odstín). Všechny tyto prvky specifikují hodnotu té, či oné části kresby. Například spojení určitých barev působí harmonicky, jiné naopak šokuje svou křiklavostí, nesouladem a může ukazovat poruchu, která bývá citového původu (Davido, 2001).

Davido tvrdí (2001): „Dítě používá barvy dvěma způsoby. Buď napodobuje přírodu (modré

nebe, zelená tráva, žluté slunce), nebo se nechává vést svým nevědomím, a to vypovídá o jeho myšlení a osobnosti nejvíce“ (str. 36).

Extroverti používají více žlutou, červenou i bílou, introverti menší počet barev, modrou, zelenou, fialovou, šedou a černou. Barva nemá absolutní vypovídací hodnotu. Všeobecně platí, že jasné a teplé barvy působí harmonicky a vyrovnaně. Tmavé a ušpiněné barvy značí smutek, úzkost, strach, ... Bledé barvy mohou svědčit o citové nevyrovnanosti a zdravotních problémech. Dle Davido (2001) stabilní subjekt, který se dobře sociálně adaptoval, používá zpravidla čtyři až šest barev.

4. 2. Symbolika barev

Je těžké zjistit jakým způsobem vlastně vznikala symbolika barev. Už od dob pravěku a starých civilizací začal člověk přisuzovat barvám určité vlastnosti. Každá symbolika vznikala na základě pozorování přírody a často předběhla pozdější vědecké výzkumy. Barvy byly spojovány s přírodou, s orientací světových stran, s představami o vzniku světa, s emocemi, ...

Každý národ v dnešní době má trochu jinou symboliku barev založenou jak na vlastní zkušenosti, tak na zkušenosti ze svého předchozího vývoje. Téměř můžeme říci, co národ to jiná symbolika. Tak máme ke každé barvě několik variant jejich významů. Samozřejmě nejednou se symbolika barev opakuje.

Červená

Je odpradávná symbolem životní síly, energie a aktivity. Červená je krev, jež nám koluje v žilách a z níž vzešel život. Je spojována i s ohněm, bojem a silou.

Ve středověku vzbuzovaly rusovlasé dívky strach, a proto byly často upalovány jako čarodějnice a ďáblovy pomocnice, neboť červená se vztahovala i k pekelným strastem, čertům a démonům. Naproti tomu je i symbolem čistného světla a duchovního osvětlení. Červená roucha nosí duchovní jako boží poslové, ale i soudci a kati jako vykonavatelé spravedlnosti (Baleka, 1999).

Červená barva je vzrušující, energická, prudká a mocná. Značí touhu po úspěchu a hlubokých zážitcích. Vzbuzuje mocné emoce, náruživost, ale také nebezpečí (Pleskotová, 1987). Dle Šickové je také barvou revolucí (2002).

V mladším věku ji preferují všechny děti, později ji mohou upřednostňovat děti hyperaktivní a agresivní (Šicková, 2002). Podle Pleskotové (1987) jí dávají přednost lidé cílevědomí, energičtí, tvořiví, schopni usilovné a soustředěné práce, ale také násilníci. Odmítání červené barvy může značit nedostatek sil, pasivitu, vyčerpanost a unavenost.

Růžová

Je jemnějším odstínem červené. Je považována za barvu lásky romantické a prvního zamilování, kdy člověk vidí svět přes růžové brýle, tedy hezčí, než doopravdy je. Proto také růžová značí nezralost a naivitu. Je však i barvou lidského těla (Šicková, 2002).

Oranžová

Je tvořena z barvy žluté a červené, má tedy vlastnosti obou barev. Červená jí dává život a energii, žlutá intelekt (Šicková, 2002).

Oranžová navozuje slavnostní atmosféru, je spojována s pocity radosti. Symbolizuje slunce, teplo a úrodu (Pleskotová, 1987). Dle Šickové (2002) je sociální barvou extrovertů, mládeže a nebojácnosti. Pomáhá mobilizovat lidi, kteří upadli do letargie a deprese.

Žlutá

Je jednou ze tří základních barev. Od pradávna je barvou skutečného a přirozeného světla a symbolem slunce. Ve středověku byla považována za afrodiziakum, podle šafránu ze kterého se získávala. Byla přiřknuta i čarodějnicím a nevěstkám, které se označovaly např. žlutou stuhou nebo šátkem. Nosily ji ženy katů, kacířů, svobodné matky, zrádci a Židé. Její vypovídací hodnota byla potupná, ale i varovná. V Byzancii byla barvou pokání, ale obecně znamenala závist, pokrytectví a zrádnost (Baleka, 1999).

Žlutá barva působí povzbudivě, osvobodivě, je to barva změny a navozuje pocit souladu a harmonie. Milují ji bezprostřední lidé, plní nadějí a očekávání (Pleskotová, 1987). Podle Šickové může symbolizovat strach, či neschopnost pohledu do vlastního nitra (2002).

Zelená

Zelená je tvořena z barvy žluté a modré, proto odráží vlastnosti obou barev. Nejvíce zelené

barvy spatříme v přírodě, v lesích a na loukách, proto je spojena s rostlinami a vegetací vůbec.

Symbolizuje usazení člověka a zemědělský základ života, kdy se z člověka lovce stal zemědělec. Zelená je proto spojována s jarem, životem, mládím a nadějí. Zelená je i barva ozdravných a léčebných sil. Byla však i symbolem d'ábla a démonů, kteří strhávají člověka zpět do pudového světa (Baleka, 1999).

Preferují ji lidé, kteří si stojí na svém, nelekají se překážek, mají sklon pečovat o druhé, ale také je rádi kontrolují. Odmítají ji lidé originální, přepjatí, zklamaní a vnitřně nejistí (Pleskotová, 1987). Šicková (2002) míní, že je barvou lidí se silným sociálním cítěním a podporuje nervový systém a uklidňuje

Modrá

Modrá je barvou nebes a vesmírných dálek a všech vod a moří. Ve středověku byla spojena s čarodějnictvím, démony, nestvůrami a peklem. Nejprve značila oddanou a věrnou lásku, později však nevěru a zradu a bývala dokonce i znakem prostituce. Křesťanství spojovalo modrou barvou s božskostí a nedostupností nebe a s neposkvrněností panny Marie. Byla spjata se smrtí a s křesťanským zmrtvýchvstání. Byla spojována i se soucitností. Na východě značila nevědomí a netečnost, naopak podle západu znamenala stav rozmyšlení a vyjasňování mysli. Tmavá modř splývala s černou, proto značila také bídu, hlad a závist. Šlechta ji spojovala s krví a s výsadami (Baleka, 1999).

Modrá je barva klidu, uspokojení a souladu. Symbolizuje něhu, důvěru, oddanost a tradici. Mají ji rádi citliví lidé s bohatým vnitřním životem, nebo romantičtí introverti (Pleskotová, 1987). Davido (2001) tvrdí, že děti používající modrou více kontrolují své chování než ty používající červenou a že její používání v šesti letech značí dobrou adaptovanost. Podle Šickové (2002) je v psychoanalýze považována za barvu matky. Použita bizardně může poukazovat na prožitá traumata.

Fialová

Je směsí červené a modré barvy. V psychologii značí duševní i citovou nezralost. Upřednostňují ji ti, kteří chtějí být okouzleni a rádi okouzlují druhé. Je barvou sentimentálních snílků a romantiků. Tito lidé jsou těkaví a nerozhodní, tíhnou ke kompromisu a diplomacii, nebo jsou naopak zdrženliví tajnůstkáři. Odmítají ji lidé toužící po jistotách, nekonfliktních vztazích a ti, kteří své city drží pod kontrolou (Pleskotová,

1987). Podle Šickové (2002) je barvou spirituality, smutku a utrpení, ale i křtu a pokání. Davido (2001) uvádí, že užívání fialové u dětí může být znakem neklidu a úzkosti. Je používána hlavně v období obtížné adaptace.

Hnědá

Značí hlínu a dává život rostlinám a tedy i všem ostatním živočichům, včetně člověka. Symbolizuje matku zemi. Dále značí pokoru a askezi a je spojena s představou tělesných prožitků. Působí střízlivě, solidně a vážně. Je realistická a představuje jistotu, pořádek, domov a tradice. (Pleskotová, 1987).

Preferují ji lidé pohodlní, unavení a toužící po odpočinku. Hnědá je však i barvou spolehlivých a silných lidí, kteří pevně stojí na zemi. Vyznávají ji i depresivní lidé (Šicková, 2002). Podle Davido (2001) může odrážet špatnou rodinou i sociální adaptovanost dítěte a jeho různé konflikty. S oblibou ji používají umíněné děti.

Šedá

Je nazývána upírem barev, neboť snižuje intenzitu barvy vedle níž leží. Není barvou v pravém slova smyslu, protože je tvořena nebarevnými barvami- bílou a černou (Šicková, 2002). Podle Pleskotové (1987) působí šedá netečně a smutně, je spojena s představou chudoby a pokory. Preferují ji lidé, kteří o sobě nechtějí nic prozradit, nezúčastnění pozorovatelé a alibisté, kteří utíkají před nutností zaujmout stanovisko, nebo lidé unavení.

K šedé barvě inklinují workoholici, společně s černou a hnědou barvou ji používají děti v dětských domovech a lidé, kteří prožili trauma a deprese (Šicková, 2002).

Černá

Je opakem bílé barvy. Bývá jí vyjadřováno něco špatného, něco co se nám nelíbí, co zavrhneme a čeho se bojíme. Řadí se k nebarevným barvám. Odedávna je černá v naší kultuře spojena se smrtí, tajemnem a temnotou. Černá pohlcuje všechny barvy, to znamená, že v ní

všechny barvy končí. Černá může znamenat prodejnost a zradu (Baleka, 1999).

Je barvou askeze, tajemna a smutku. Výlučné používání černé v kresbě dětí značí traumata a deprese (Šicková, 2002). Podle Davido (2001) černá prozrazuje míru úzkosti, někdy svědčí o bohatém vnitřním životě. Může vyjadřovat i nepřístupnost a ostych ve vyjadřování citů.

Bílá

Zahrnuje v sobě všechny barvy. Všechny barvy z ní vznikají a průzračně bílé světlo je světlem složeným ze všech barev. Spolu s černou patří k nebarevným barvám. Je spjatá s božím světlem a je barvou přechodu z jednoho údobí života do druhého nebo z jednoho světa do jiného. Bílá značí i bílé světlo luny a je spojena s ženským principem. Bílé jsou zobrazována posvátná božstva. Je barvou čistoty a neposkvrněnosti, odmítá hmotnost a zduchovňuje (Baleka, 1999). Podle Pleskotové (1987) je barvou neurčitou a nejistou.

5. Kresba lidské postavy

5. 1. Vývoj kresby lidské postavy

Dětské pojetí lidského těla vychází ze zkušeností, které má dítě se svým tělem, ale je i výsledkem pozorování a kontaktu s jinými lidmi. Prvním zobrazením člověka je tzv. **hlavonožec**, kterého dítě začíná kreslit ve věku tří až čtyř let. Je tvořen uzavřeným oválem s lidskými znaky, to je s ústy, očima, někdy nosem a vlasy. Lidská tvář je pro dítě nejdůležitější částí těla, protože zajišťuje navazování sociálního kontaktu. Nejprve se tedy dítě pokouší o zobrazení hlavy, podobné jakémusi kruhu, ke kterému jsou jen přikresleny dvě čáry znamenající nohy.

V tomto období bývá hlava nepřiměřeně velká a vlastně celá představuje obličej, na němž jsou znázorněna ústa a oči. Ústa bývají nejčastějším znakem, neboť jimi dítě přijímá potravu a používá je i k ohledávání předmětů kolem sebe. Pokud dítě znázorní vlasy, tak jen čmáranicí kolem hlavy.

K původním dvěma čarám znázorňujícím nohy, které umožňují pohyb, jsou o něco později připojeny další dvě jako ruce, které slouží k podávání předmětů a jsou důležité v kontaktu

s dalšími lidmi. Podle Uždila (1980) nemusí původní dvě čáry u hlavonožce představovat nohy, ale mohou to být obecné končetiny.

Kolem čtvrtého a pátého roku začíná dítě kreslit trup jako druhý ovál pod hlavu, přičemž ovál představující hlavu bývá většinou větší než ten, který znázorňuje trup, neboť hlavě přikládá dítě stále větší důležitost. Ruce a nohy bývají většinou připojovány k trupu. Na postavě přibývá detailů – na hlavě jsou umístěny oči, ústa, někdy nos a na trupu bývá vyznačen pupek v podobě malého kolečka. Tak vzniká první schematické zobrazení člověka v kompletní podobě. V šesti letech by již všechny děti toto schéma měly zvládnout.

Kolem pátého roku dochází k dalšímu posunu v kresbě. Nejprve kreslí dítě ruce a nohy jednodimenzionálně – jako pouhé čáry a nyní začíná **zobrazovat končetiny dvoudimenzionálně**. Trup není pouze kruh, ale i ovál, či čtyřúhelník. Postava bývá zobrazena zepředu a začíná se na ní objevovat oblečení. Zpočátku děti zobrazují ženské a mužské postavy stejně. Později se objevují rozlišující znaky jako např. sukně, hůl, klobouk, nákupní taška apod.

V šesti letech se začíná v očích objevovat panenka. Znázornění krku a nosu bývá dvoudimenzionální a samozřejmostí jsou paže s prsty. Ruce již netrčí do stran nebo nejsou vztyčeny vzhůru. Prsty většinou nejsou ve správném počtu. Na nohou jsou vyznačena chodidla nebo boty. Proporčně jsou nohy delší než-li trup. V šesti letech by měl být již oděv jasně znázorněn. Až dosud byly postavy většinou zobrazovány ve statické poloze (stojící, sedící), nyní se objevuje postava v pohybu. Z výtvarného hlediska je kresba prvňáka více ucelenější, ale technika provedení je spíše slabší.

V sedmi letech již část dětí nakreslí řasy nebo obočí a začínají se objevovat ramena. Paže jsou připojeny obvykle na správném místě a bývají přimknuty k tělu. Ruce a nohy mohou být pokrčené v lokti nebo v koleně. Většina dětí obvykle vyznačí alespoň dvě části oděvu, které jsou neprůhledné.

Technika provedení kreseb a proporčnost se zlepšuje vzhledem k první třídě. Ve druhé třídě je nejlepší práce s linií i ve srovnání se čtvrtou třídou (Pražská skupina školní etnografie, 2005).

V osmi letech již děti kreslí správný počet prstů a ramena. Nohy již nebývají kresleny paralelně, ale sbíhají se v rozkroku. Na kresbách bývá naznačena chůze a činnost rukou (postava nese tašku,...). Častěji se vyskytuje postava z profilu, i když problémy působí napojení paží.

Technika provedení, proporčnost i práce s linií se vzhledem k druhému ročníku zhoršily. Zdá se jakoby ve 2. a 3. třídě děti prožily zvláštní druh výtvarné krize, jakoby děti hromadně opouštěly svá dobře zažitá spontánní, stylizační schémata mladšího věku a vydaly se na cestu inovací založených na nějakém novém poučení, které však narážejí na nedostatečnou obratnost tvůrce, a tak výtvarná hodnota v některých parametrech výrazně klesá (Pražská skupina školní etnografie, 2005).

Kolem devátého a desátého roku zobrazují děti vlasy nejen čmáranicí, ale zakryjí již obrys hlavy. Hlava již bývá menší než polovina trupu, tato změna ovšem souvisí i se změnami proporcí dítěte v tomto věku. Na hlavě by neměly chybět uši. Zlepšuje se proporčnost očí a prstů – jsou delší než širší. V tomto období bývají postavy znázorňovány v činnostech běžného dne – např. vaří, hrají si, tancují, ... Úroveň kresebného projevu začíná vzrůstat po krizi v předešlých letech a je samozřejmě na nejvyšší úrovni z dosavadního vývoje.

6. Souvislost kresby a inteligence

Souvislost kresby s inteligencí a zjištění mentální úrovně z kresby dítěte nikdy nebyly potvrzeny ani vyvráceny.

Zjistit jednoznačně mentální úroveň z kresby dítěte je poměrně těžké a rozhodně ji nelze určit z jediného obrázku dítěte, o němž nemá diagnostik žádné další informace. Úroveň kresby souvisí nejen s mentální úrovní dítěte, ale i s tím, jak je dítě ke kreslení vedeno, zda rádo a často kreslí. Kresba méně mentálně nadaného dítěte může být lépe provedena než kresba dítěte s vyšší inteligencí, ale s nižší úrovní stimulace.

Lze však konstatovat, že pokud je kresba výpovědí o množství a určitosti představ, které dítě o světě má, a jestliže se dětské zobrazování vyvíjí i co do své formální stránky, spolu s přibývajícím věkem, pak je zcela nasnadě myšlenka, že by se z ní dal vyčíst vývojový stupeň psychiky, který pak při porovnání s fyzickým věkem, dá zjistit, zda je dítě ve svém duševním vývoji pozadu nebo napřed (Uždil, 1980).

Je možno říci, že hodnocení inteligence dítěte podle jednoho obrázku není seriózní a je možné jen do určité míry. Není možné zkoumat, či interpretovat kresbu, pokud nejsou informace o sociálních a kulturních podmínkách a citových aspektech dítěte. Ukazuje se totiž, že dítě je při testech určených ke stanovení inteligence, determinováno celým souhrnem těchto vlivů a tím, co si přineslo, nebo získalo v rodinném prostředí. Při testech nezáleží na tom, zda je kresba neobratná, prvořadý význam nemá kvalita kresby, ale počet prvků, které se na obrázku vyskytují. Stává se, že některé prvky na obrázku chybí a jiné reálnému věku dítěte neodpovídají (Davido, 2001).

Kresebné testy v podstatě vycházejí z toho, že řada dětí kreslí v určitém věkovém období stejným nebo podobným způsobem. V konkrétním věkovém stádiu se vyskytují prvky typické pro ten který stupeň (Švancara, 1987).

Dětská kresba je vždy velmi křehká, mohou ji znehodnocovat i zcela znehodnotit motorické potíže, únava, nebo změny nálady. Dětskou kresbu za účelem

odhadu rozumových schopností, je možné použít pouze v předškolním a v mladším školním věku, neboť ve věku pozdějším ztrácí vypovídací hodnotu (Vágnerová, 2001).

Např. test kresby postavy hodnotí vývoj percepce a senzomotorické koordinace a jen orientačně hodnotí úroveň mentálního vývoje (Šturma, Vágnerová, 1982). Všeobecně platí, že pokud se u dítěte projevuje naprostý nezáměr o kreslení, není něco v pořádku. Nejčastěji to bývá nedostatek vztahu k okolí, neschopnost soustředit se k jedné činnosti, nebo nedostatek sebevědomí. Podle Uždila (1980) je nedostatek v kresbě, který může poukazovat na možnou přítomnost problému v duševním vývoji, stereotypní a naprosto se nevyvíjející opakování grafických typů už jednou vytvořených. Není ale možno opakování považovat za nedostatek vždycky, neboť dítě se rádo opakuje a zkouší, co umí.

Podle kresebného testu F. Goodenoughové, který upravili pro české podmínky J. Šturma a M. Vágnerová (1982), je kresba mentálně opožděných dětí na nižší úrovni. V kresbách se vyskytují protiklady zbytečných detailů vzhledem k celkové primitivnosti kresby a mohou se vyskytnout neadekvátní detaily (např. křížky místo panenek očí, kostkovaný nos, ...). Kresba vykazuje často primitivnější znaky vzhledem k přiměřenému vývoji (jednodimenzionální končetiny, ptačí chodidla, upažené nebo zdvižené paže připojené na špatném místě, ...). Typickým příkladem bývá kreslení hlavonožce ještě v období, kdy by měla být kresba postavy již na vyšší úrovni. Často bývají nedodržené proporce postavy (např. obrovská hlava, nápadně dlouhé nohy, ...) a častěji dochází i k deformacím. Za nižší kvalitu kresby je považována i rigidita a stereotypie provedení.

PRAKTICKÁ ČÁST

1. Cíl výzkumu a hypotézy

1. 1. Cíle

Cílem prováděného výzkumu bylo zjistit úroveň kresebného projevu dětí jedné věkové skupiny na 1. stupni základní školy a porovnat ji s úrovní kresby stejné věkové skupiny ve speciální škole; zjistit případné rozdíly mezi výtvarným projevem obou skupin.

Dalším cílem mého výzkumu bylo zjistit, zda souvisí úroveň kresby s rozumovými předpoklady dítěte. Z tohoto důvodu byla zkoumána dětská kresba jak z obsahového, tak i z formálního hlediska.

Také byly zjišťovány souvislosti s množstvím užívaných barev a s adekvátností jejich použití v dětských kresbách.

Pokud lze předpokládat, že děti ze speciálních škol mají horší sociální zázemí, pak mě zajímalo, zda i to se promítá do úrovně kresby.

V neposlední řadě mě zajímalo i to, zda děti v dnešní době ještě rády kreslí.

1. 1. Hypotézy

a) Kresby dětí ze ZŠ jsou obsahově i formálně na vyšší úrovni než kresby dětí stejné věkové skupiny ze SŠ (v dalším textu bude SŠ značit speciální školu).

Vyšší úroveň v kresbě je míněno, že kresba dětí ze základní školy je více propracovaná, diferencovanější, děti lépe používají proporčnost a perspektivu. V kresbách, které jsou na vyšší úrovni najdeme i více detailů. Vyšší úroveň je spojena i s počtem použitých barev a s jejich adekvátností.

Předpokládám proto, že kresby dětí ze ZŠ budou propracovanější a detailnější na rozdíl od kreseb dětí ze SŠ, které budou nejspíše v provedení jednodušší a úspornější.

b) Kresby děvčat jsou na vyšší úrovni než kresby chlapců stejného věku (bude zkoumáno zvlášť na ZŠ a SŠ).

Tuto hypotézu je nutno ověřovat zvlášť u dětí ze ZŠ a SŠ. Vyšší výkon dívek předpokládám z toho důvodu, že dívky bývají oproti stejně starým chlapcům vyspělejší. V mladším školním věku je také kreslení spíše oblíbeno u děvčat než u chlapců. Dívky bývají také pečlivější, pozornější a méně roztržité při vyučování než chlapci, proto si myslím, že v jejich kresbě bude více detailů, větší propracovanost v částech těla, lepší symetrie a větší barevnost.

c) Děti ze ZŠ používají při kresbě větší škálu barev než děti ve SŠ.

Používání určitého množství barev je také projevem vývojové úrovně dítěte. Děti s vyšší mentální úrovní používají více barev, protože už dokáží odhadnout lépe realitu a uvažují nad vhodným použitím barvy pro určitou část obrázku.

Předpokládám použití větší škály barev u dětí ze ZŠ oproti dětem ze SŠ, protože i množství použitých barev souvisí s vývojem dítěte a s jeho adaptací.

d) Ve SŠ neuvžívají některé děti adekvátně barvu.

Tento fakt souvisí se znalostí barev a tedy s vývojem mentální úrovně, proto v některých případech nemusí být použita barva dle reality. Předpokládám, že děti ze SŠ neuvžívají barvu tolik adekvátně jako děti na ZŠ.

2. Charakteristika vybraného vzorku

Zkoumání bylo prováděno u dvou skupin dětí, z nichž jedna navštěvuje základní školu a druhá školu speciální. Počet každé skupiny tvoří 28 dětí. Sběr kreseb dětí probíhal od listopadu 2005 do září 2006.

Zkoumání jsem provedla ve dvou ročnících Základní školy Dukelská v Českých Budějovicích a ve Speciální škole ve Znojmě. Ve SŠ ve Znojmě jsem byla třikrát, neboť jsem vždy zkoumala děti, které dosáhly příslušného věku pro můj výzkum.

Věkové rozmezí jsem zvolila v rozestupu jednoho roku, a to v rozptylu 8; 3 – 9; 3 (což znamená 8 let a 3 měsíce až 9 let a 3 měsíce). Tato věková skupina v základní škole zahrnuje děti 3. třídy. Ve zvláštní škole samozřejmě toto rozdělení nelze zavést vzhledem k variabilitě školních anamnéz jednotlivých žáků, proto vzorky této skupiny pochází z 1. – 3. třídy.

3. Výzkumná metoda

K posouzení kresebné úrovně dětí jsem zvolila autoportrét v barevném provedení (pastelkami).

Východiskem k posuzování byl test Kresba postavy – modifikace testu F. Goodenoughové, který upravili, standardizovali a opatřili příručkou J. Šturma a M. Vágnerová (1982). Inspirována touto příručkou jsem si pak upravila vlastní kritéria pro hodnocení kreseb.

Ve vytvořených kritériích je zohledněna barevnost, což je aspekt, který v testu kresby postavy chybí.

3. 1. Kritéria hodnocení kresby

3. 1. 1. Hodnocení kresby postavy

Kresba postavy byla hodnocena z obsahového a formálního hlediska. V obsahovém hledisku byla hodnocena přítomnost nebo nepřítomnost jednotlivých částí těla. Formální část hodnocení jsem rozdělila do dvou skupin, přičemž jedna zahrnuje proporčnost a symetrii a druhá hodnotí dimenzionálnost částí těla.

Dále jsem zkoumala postavu v prostoru, zaměřila jsem se na zpracování horizontu, počet nakreslených postav v kresbě a na prostředí, ve kterém se postava vyskytuje.

3. 1. 1. Prvky postavy z hlediska obsahu

1) Trup

Jako splněné bude hodnoceno dvojdimenzionální znázornění trupu odděleného od hlavy čarou nebo barevným odlišením.

2) Krk

Za splněné bude považováno jakékoli znázornění krku (jednodimenzionální nebo dvojdimenzionální), který nemusí být oddělen od trupu čarou.

3) Nos

Za splněné bude považováno každé jasné jedno- nebo dvojdimenzionální znázornění nosu.

4) Detaily očí

a) Panenka

Jako splněné bude hodnocena tečka nebo kolečko uprostřed očí.

b) Řasy, obočí

Jako splněné bude hodnocena vodorovná čárka nad oběma očima znázorňující obočí, nebo řada čar směřujících nahoru nebo dolů od očí jako řasy. Pro splnění stačí nakreslit buď řasy nebo obočí.

5) Uši

Za splněné bude považováno každé znázornění uší na obou stranách hlavy.

6) Vlasy

Za splněné bude považováno jakékoli znázornění vlasů. Stačí naznačit pouze čmáranici nad hlavou nebo jakoukoli pokrývku hlavy (klobouk, helma,...).

7) Prsty

Za splněné bude uznáno jakékoli jednoduché nebo dvojdimenzionální znázornění prstů na obou rukách.

8) Počet prstů

Za splněné bude považován pouze správný počet prstů na obou rukách. Pokud bude vidět pouze jedna ruka, bude hodnocena pouze tato.

9) Chodidla nebo boty

Jako splněné budu hodnotit každé znázornění nohou nebo bot na obou nohách.

10) Oblečení

a) Jakékoli oblečení

Jako splněné budu hodnotit každé znázornění oděvu, či jeho náznak.

b) Oděv

Jako splněné budu hodnotit alespoň dvě části oděvu, které jsou neprůhledné. U dívek budu hodnotit kladně i nakreslené šaty, i když tvoří pouze jednu část oděvu.

c) Detaily oděvu

Jako splněný budu hodnotit jakýkoli detail na oděvu (např.: kytičky na šatech, pásek nebo kapsy na kalhotách, tkaničky u bot, ...).

d) Detaily na postavě mimo oděv

Jako splněný budu hodnotit jakýkoli detail na postavě mimo oděv (např.: prstýnek, řetízek, hodinky, náušnice, ...).

3. 1. 1. 2. Prvky postavy z hlediska formy zpracování

Proporčnost :

1) Proporce hlavy

Za splněné bude považováno, je-li hlava menší nebo rovna jedné polovině trupu.

2) Proporce oka

Jako splněno bude považováno, je-li vodorovný rozměr oka větší než rozměr svislý.

3) Připojení paží na správném místě

Kladně hodnotím připojení paží v místě ramen (tzn. napojení na nejvyšší část trupu), ne na krku, na hlavě nebo v polovině trupu (viz příloha č. 2).

4) Úhel mezi trupem a pažemi

Jako splněné hodnotím, pokud obě paže s trupem svírají úhel menší než 90 stupňů. Pokud má postava jednu ruku pokrčenou v lokti, také ji hodnotím jako splněnou.

5) Symetrie paží

Za splnění budu považovat, jsou- li obě paže přibližně stejně dlouhé. Jako přípustnou odchylku rozdílu délky obou paží budu tolerovat 0,5 cm.

6) Délka paží

Jako splnění budu hodnotit, jsou- li paže přibližně stejně dlouhé jako trup. Jako přípustnou odchylku délky paží a trupu budu tolerovat 0,5- 1 cm.

7) Trup

Za splnění budu považovat, jestliže je trup delší než širší. Délka stačí pouze o několik milimetrů větší než šířka.

8) Symetrie nohou

Jako splnění budu hodnotit, pokud jsou obě nohy přibližně stejně dlouhé. Jako přípustnou odchylku délky obou nohou budu tolerovat 0,5 cm.

9) Délka nohou

Jako splnění bude hodnoceno, jsou- li nohy přibližně stejně dlouhé jako trup. Jako přípustnou odchylku rozdílu mezi délkou trupu a nohou budu tolerovat 0,5– 1 cm.

10) Napojení nohou

Jako splnění bude hodnoceno, pokud nohy nevybočují z osy trupu (viz. příloha číslo 3).

Dimenzionálnost :

1) Nos

Jako splnění bude hodnoceno každé jasné dvojdimenzionální znázornění nosu (zahnutá čárka, trojúhelník, dvě tečky). Netoleruje se kolečko, tečka a rovná čárka (viz. příloha č. 1).

2) Paže

Jako splnění bude hodnoceno každé dvojdimenzionální provedení obou paží.

3) Prsty

Jako splněné bude hodnoceno každé dvojdimenzionální provedení prstů u obou rukou.

4) Nohy

Jako splněné bude hodnoceno každé dvojdimenzionální provedení obou nohou.

5) Chodidla

Jako splněné bude hodnoceno každé dvojdimenzionální provedení chodidel u obou nohou. Nebudou uznána kyjovitě zahnutá chodidla (fajfky).

3. 1. 1. 3. Postava v prostoru

1) Základní čára - horizont

Jako splněna bude hodnocena postava, stojící na pevné zemi, kterou dítě vyznačí čárou nebo jiným způsobem, i takovou postavu, která má umístěny nohy na spodním okraji papíru. Jako nesplněné budou hodnoceny postavy, které se vznášejí v prostoru a nejsou tedy ukotveny. Dále bude zjišťováno, jakým způsobem dítě horizont zakreslilo (viz příloha č. 4).

2) Počet nakreslených postav

Za splněné budou považovány pouze kresby s jednou postavou na papíře. Naopak větší počet schematických postav nebude považován za splněný. Budou posuzovány tři skupiny, z nichž pouze první bude hodnocena jako splněno.

Jednotlivé skupiny : a) 1 postava

b) 2 postavy

c) více postav

3) Prostředí postavy

a) Jakékoli prostředí

Za splněné bude považováno znázornění jakéhokoli prostředí, do něhož je postava zasazena. Pro splnění stačí i pouhé nakreslení čáry značící horizont.

b) Propracované prostředí

Jako splněné bude hodnoceno zakreslení interiéru nebo exteriéru (stačí pouze náznak).

c) Detaily v prostředí

Jako splněné budou hodnoceny kresby, kde se vyskytuje alespoň jeden detail (zvířata,

květiny, fotbalový míč, ...).

d) Předmět v ruce

Jako splněný bude hodnocen jakýkoli předmět v ruce (květina, pes, nákupní taška, ...).

3. 1. 2. Hodnocení barevnosti v kresbě

Při zkoumání kreseb jsem se zaměřila na adekvátnost použitých barev a na jejich počet.

1) Adekvátnost

Za splněné bude považováno, je-li barva v kresbě používána adekvátně vzhledem k realitě. Přitom pro splnění požadovaného kritéria musí být barvy adekvátní v celé kresbě. Pokud je barva neadekvátní i jen v části kresby, nebude hodnocena za splněnou.

2) Počet barev v kresbě

Dále bude zkoumáno, kolik barev děti používají. Počet užitých barev jsem rozdělila do skupin. Do skupiny bez barvy budou zahrnuty kresby, které nejsou vybarveny, jsou tudíž pouze v obrysu (pastelkou nebo tužkou). Budou posuzovány i kresby nevybarvené, tedy pouze obrysy.

Jednotlivé skupiny :a) bez barvy nebo 1 barva

b) 2 barvy

c) 3 barvy

d) 4 barvy a více

3) Obrys postavy

Zde bude zkoumáno, jak často děti používají při kreslení obrysu tužku, pastelky (tzn. zda si postavu předkreslí a pak ji vybarví), nebo zda kreslí postavu bez obrysu.

Jednotlivé skupiny : **a) provedení obrysu**

b) obrys tužkou nebo pastelkou

ad a) Zde bude posuzována pouze přítomnost obrysu.

ad b) Zvlášť budou zkoumány kresby vybarvené a nevybarvené. Bude zjišťováno provedení obrysu dle použitého kreslířského materiálu, buď tužky nebo pastelky. Pokud budou použity pastelky u vybarvených kreseb, pak bude ještě zkoumáno, zda je obrys stejnou barvou jako jeho vybarvení.

3. 1. 3. Způsob provedení kresby

Způsobem kresby je míněno, jakým stylem dítě zachází s kreslícím náčiním a jak se toto projeví v koordinaci ruky a očí.

1) Čistá kresba

Jako splněné budou hodnoceny kresby, které jsou čistě provedeny, bez pogumovaných částí a bez částí rozmazaných prsty.

2) Vybarvování bez přetahování

Jako splněné budou hodnoceny kresby, jejichž části při vybarvování nejsou přetahované.

3) Zvládnutý styl vybarvování

Za splněné budou považovány kresby, které jsou vybarveny stejnosměrně, tzn. pouze jedním směrem. Jako splněné nebude hodnoceno vybarvování všemi směry na jednom místě. Pokud jsou vybarveny různé části stejnoměrně, ale jiným směrem, budou považovány za splněné (viz příloha č. 5).

4) Připojení částí těla postavy

Za splněné bude považováno, jsou-li jednotlivé části těla u většiny připojení správně napojeny a dotaženy do požadovaného tvaru. Za nesplněné budou považovány otevřené a nedokončené tvary jednotlivých částí těla a také rozkouskované postavy bez napojených částí těla.

3. 2. Obecné zadání testu

Dětem bylo zadáno, aby nakreslily samy sebe. Pomůcky, které děti směly používat byly : -

pastelky (sada dvanácti základních barev)

- tužka
- čtvrtka A4
- guma

Guma byla dětem povolena, pouze pokud se zeptaly. Při výchozím zadání testu nebyla při kresbě zmíněna jako základní potřeba.

Před vlastním zadáváním testu ve třídách jsem se domluvila předem s učitelkami na potřebných pomůckách. Domluvily jsme se na barevné škále pastelek, takže učitelky zkontrolovaly dětem pastelky, zda odpovídají požadované normě. Smířila jsem se s faktem, že na trhu je mnoho druhů pastelek, a proto každé dítě nemůže mít úplně stejný odstín každé barvy. S jinými pomůckami problémy nebyly. Pro jistotu jsem měla sadu pastelek a tužky s sebou. Papíry velikosti A4 jsem přinesla na každou hodinu.

3. 2. 1. Zadání testu v ZŠ

Test jsem zadávala 20. 1. 2006 v Českých Budějovicích v ZŠ Dukelská ulice, žákům dvou třetích tříd. Na tuto školu jsem během 3. a 4. ročníku svého studia docházela na praxi. V jedné z těchto tříd jsem absolvovala i souvislou půlroční praxi, proto jsem měla možnost děti lépe poznat během výuky i o přestávkách. S dětmi z druhé třídy jsme se neznaly.

Předem jsem se domluvila s třídními učitelkami, kdy by bylo vhodné provést zadání testu v jejich třídě. Paní učitelky byly velmi vstřícné, nejenže nechaly volbu na mě, ale dokonce mi podaly podrobné informace o každém žákovi.

Nejprve jsem k zadání testu přistoupila ve známé třídě. Učitelka mě nechala s dětmi ve třídě o samotě. S dětmi jsme se pozdravili, jak jsme byli zvyklí z praxe, představovat jsem se nemusela, protože jsme se dobře znali.

Děti byly velmi rády, že mě opět vidí a kupodivu se během nepřítomnosti své učitelky ani nesnažily vyrušovat. Dětem bylo sděleno, co budou kreslit. Nejprve jsem děti namotivovala a chvíli jsme si povídali o tom, jací jsme, jací bychom chtěli být, co se nám na nás samotných líbí a nelíbí, ... Děti by si rády povídaly klidně celou hodinu, na to však nebyl čas a tak jsem asi po deseti minutách rozhovor ukončila s tím, že si zasoutěžíme, kdo nejkrásněji nakreslí sám sebe.

Trošku jsem se bála, že děti nebudou chtít příliš spolupracovat, ale to jsem se zmýlila. Daly

se takřka do soutěžení a během práce skoro nedutaly a snažily se s vypětím všech sil vydat ze sebe ten nejkrásnější výtvar. Snad i proto, že se snažily udělat mi radost, neboť během mého působení na škole mezi námi vznikl hezký vztah.

Po zbytek hodiny jsem obcházela třídu a dívala se na obrázky dětí, občas se na něco zeptala, ale ne příliš často, abych děti v jejich zápalu nerušila. Každé dítě pracovalo ve svém tempu. Někteří si své obrázky zakrývali před ostatními rukou, aby snad druzí neměli obrázek lepší. Vládla tak trochu konkurenční atmosféra.

Nejčastěji se děti ptaly, zda mohou gumovat, protože jsem jim záměrně neřekla, ať si nachystají vedle papíru a dvanácti pastelek i gumu. Bez gumy to asi vážně nejde, někdy se zkrátka něco nepovede. Také se mě několik dětí zeptalo, zda mohou otočit papír a začít na druhé straně znovu.

Při dotazech se děti hlásily a šeptem mi sdělovaly svá přání nebo si přímo za mnou došly s obrázkem pro radu. Občas někdo potřeboval ujistit, že „to má hezké“. Asi ve dvou lavicích, kde seděly holčičky se zřejmě trošku obkreslovalo, protože obrázky si byly podobné (např. zahrádka, kytičky ...).

Příjemně mě překvapilo, že děti si s obrázky vyhrály a hodně se jim věnovaly. Všechny děti až na jednoho chlapce do konce hodiny obrázky domalovaly. Na konci hodiny si všichni své výtvary podepsali a já jsem si je vybrala. Ještě chvíli jsme si museli s dětmi povídat a společně obrázky prohlédnout a zhodnotit. Děti byly totiž velice zvědavé nejen na své výtvary, ale také na obrázky svých kamarádů.

Všechny obrázky jsem velmi pochválila a dětem jsem za ně poděkovala. Někteří se ovšem svého obrázku nechtěli vzdát, takže jsem je musela i přemlouvát, abych si je mohla odnést. Děti byly na své výtvary opravdu pyšné.

Překvapilo mě, s jakou energií a radostí se děti zhostily tohoto, dá se říci, obyčejného tématu jako je nakreslit sám sebe. Z toho myslím vyplývá, jak jsme sami pro sebe důležití, jak nám samým na sobě záleží a jak chceme být hezcí, úspěšní a zajímaví. Tento fakt si uvědomujeme už od raného dětství.

Ve druhé třídě probíhalo kreslení velmi podobně. Rozdíl byl pouze v tom, že jsme se s dětmi neznali, a tak byly děti při kreslení trochu nesvé. Mám pocit, že mezi dětmi panovala vůči mě trochu nedůvěra a neklid, takže nepracovaly s takovým nasazením jako v předešlé třídě.

I zde si děti řekly o gumu. Na rozdíl od první třídy neměly tolik dotazů, ani nechtěly tak často ukazovat obrázky. Na konci hodiny jsem měla pocit, že některé děti kresba sama sebe zaujala a že jsou teď otevřenější a rozjařenější než na začátku hodiny.

Na ZŠ jsem zadávala testy v obou třídách bez ohledu na věk. Ze získaných kreseb jsem pak vybrala ty, které odpovídaly potřebnému věku pro můj výzkum.

3. 2. 2. Zadání testu ve speciální škole

K zadání testu na speciální škole jsem přistoupila začátkem února 2006. Nejprve jsem si promluvila s panem ředitelem a přitom jsem zjistila kolik žáků je na škole a jaký mají věk. Speciální škola Znojmo má 1.- 9. třídu. Samozřejmě děti nejsou rozděleny do tříd podle věku, ale podle doby příchodu do speciální školy a podle úrovně svého vývoje. Celkem jsem navštívila školu třikrát a to 1.- 3. třídu.

Postupně jsem se domluvila se všemi učitelkami, kdy mohu přijít a zadat dětem test. Paní učitelky byly opět velmi vstřícné a i tentokrát jsem mohla přijít, kdy jsem potřebovala.

I když jsem během studia na vysoké škole absolvovala náslechy ve speciální škole, jiné zkušenosti jsem neměla, a tak jsem se trochu bála reakce dětí ze speciální školy, navíc jsem ještě ztratila hlas, takže jsem při první návštěvě musela na děti šeptat.

Napoprvé bohužel nebylo možné vzít si děti do zvláštní místnosti, a tak jsem test zadávala všem dětem ve všech třech třídách. Učitelkám to naštěstí nevadilo, protože mé práci s dětmi přizpůsobily výuku.

Začala jsem ve třetí třídě, kde bylo celkem 11 dětí, z toho 6 jsem chtěla testovat. Ostatní děti byly o hodně starší (asi od 10-ti do 13-ti let). Opět jsem dětem zadala test a motivovala je stejně jako děti na základní škole.

Tady však děti nereagovaly tak nadšeně a vesele, ale spíše s nedůvěrou a nezájmem, ale pak přece jenom začaly kreslit. Přitom se neustále hlásily a bombardovaly mě otázkami nejružnějšího typu. Samozřejmě nejčastější otázkou bylo, zda mohou gumovat, jestli se mohou dívat k sousedovi a jestli si mohou půjčovat od ostatních dětí věci. Některé děti, a to především děti hyperaktivní a děti rómské velmi vyrušovaly, naopak další byly pomalé a nemluvné. Neustále jsem na děti mluvila a domlouvala jim, ať se nebaví s ostatními a kreslí. Na konci hodiny jsem obrázky vysbírala a děti pochválila.

V další třídě byly prvňáci a druháci dohromady. Opět to byly děti různých věkových skupin. I zde bylo 6 dětí vhodných k uskutečnění mého testu. Dále jsem ten den navštívila ještě druhou část první třídy spojenou s pátou třídou. Zde jsem si vybrala 3 děti. V těchto dvou třídách byla atmosféra spíše klidnější, děti byly dost nemluvné a samotářské, často se bály na něco zeptat.

Takto jsem navštívila speciální školu ještě v červnu a zadala jsem test šesti dětem a v říjnu, kdy jsem zkoumala ještě 7 dětí, které mezitím dospěly do požadovaného věku. Při těchto dvou návštěvách jsem si děti vzala na jednu vyučovací hodinu ze třídy do zvláštní místnosti, kde jsem dětem zadala test.

Je obtížné popisovat jednotlivé návštěvy této školy, vzhledem k tomu, že jsem zde byla třikrát ve třech třídách a z toho ještě dvě třídy byly dvojtřídky. Atmosféra ve třídách byla pokaždé jiná vzhledem k rozpoložení dětí, ale většinou byly nesoustředěné a nechtělo se jim pracovat podle zadání. Ve třetí třídě byly hlavně děti hyperaktivní, ve druhé a ve dvou prvních třídách byly děti více pomalé a někdy nevěděly, co mají dělat.

Možná, že příčina problémů byla i v tom, že při první návštěvě jsem byla nucena zadávat test ve třídách všem dětem, kdežto při druhé a třetí návštěvě jsem mohla pracovat pouze s vybraným vzorkem dětí. Potom negativních jevů ubylo a vybrané děti pracovaly s větším zájmem.

Panovala příjemná atmosféra, chvíli jsme si povídaly o sobě samých. Pak jsem dětem zadala instrukce ke kreslení a společně jsme si připravili pomůcky. Děti kreslily s chutí, a i když se většinou jednalo o děti pomalejší, pracovaly bez rozmýšlení a ani se nebály, že něco pokazí.

Jinak probíhalo kreslení podobně jako v ostatních případech, proto bych jej už dále nerozebírala.

Ze SŠ jsem získala 28 kreseb a všechny jsem je použila při svém zkoumání.

4. Výsledky a interpretace

4. 1. Kresba postavy

4. 1. 1. Obsahové hledisko

Hodnocením kresby postavy z obsahového hlediska bylo možno získat nejvýše 14 bodů.

Tabulka č. 1 ukazuje zjištěnou úroveň obsahové části kresby postavy v ZŠ a SŠ a její srovnání mezi ZŠ a SŠ.

		ZŠ		SŠ		Rozdíl ZŠ a SŠ v %
		Počet úspěšných žáků	v %	Počet úspěšných žáků	v %	
1.	TRUP	28	100	24	86	14
2.	KRK	26	93	12	43	50
3.	NOS	26	93	19	68	25
4.a	OČI -PANENKA	19	68	9	32	36
4.b	OČI – ŘASY, ..	14	50	7	25	25
5.	UŠI	4	14	9	32	(-)18
6.	VLASY	28	100	24	86	14
7.	PRSTY	28	100	16	57	43
8.	POČET PRSTŮ	11	39	3	10	29
9.	CHODIDLA, ...	28	100	17	60	40
10.	OBLEČENÍ	28	100	18	64	36
11.	ODĚV	26	93	7	25	68
12.	DET. ODĚVU	16	57	4	14	53
13.	DET. MIMO ...	10	36	1	3,5	32

Tabulka č. 1: Srovnání úrovně kresby postavy z obsahového hlediska v ZŠ a SŠ.

Na ZŠ vyznačili všichni žáci na postavě trup, vlasy, prsty, chodidla nebo boty a alespoň nějaký náznak oblečení. Většina žáků nakreslila krk, nos a oděv. 68 % žáků zakreslilo postavě panenku u očí a 50 % žáků vyznačilo obočí nebo řasy. Nad 50 % se ještě dostalo zobrazení oděvu. Kolem 40 % dětí zakreslilo nějaký detail mimo oděv a správný počet prstů na ruku. Pouze 14 % získala položku s hodnocením uší.

Ve srovnání s nedávným průzkumem Karlovy univerzity (Školní etnografie, 2005) si žáci z našeho výzkumu vedli většinou lépe, pouze správný počet prstů zobrazovali méně častěji.

Největší rozdíly byly dosaženy v zobrazení vlasů a panenky očí (kolem 30 %). Ostatní rozdíly jsou víceméně zanedbatelné a vzhledem k malému vzorku dětí v mém výzkumu z nich nelze dělat jakékoli závěry.

Ve SŠ nejvíce dětí (86 %) zakreslilo trup a vlasy. Více než 50 % dětí nakreslilo jakýkoli náznak oblečení a boty či chodidla. Padesáti procentní hranici ještě překročilo vyznačení prstů na rukou. 43 % dětí zakreslilo krk. Okolo jedné třetiny dětí zakreslilo panenku, řasy nebo obočí a uši. Správný počet prstů dokázalo nakreslit pouze 11 % žáků a detaily na oděvu naznačilo 14 % dětí. Nejnižší počet procent získaly detaily mimo oděv, které nakreslil pouze 1 žák, tzn. jen 4 %.

Ze čtrnácti hodnotících položek byly ve třinácti případech úspěšnější žáci ZŠ. Podle tabulky lze porovnat, jaký byl rozdíl v jednotlivých položkách mezi ZŠ a SŠ. **Největšího rozdílu** bylo dosaženo u položky **oděv**, rozdíl činí až 68 %, 50 % dosáhl rozdíl u zobrazení **krku** a 53 % u položky **detaily na oděvu**. **Nejmenší rozdíly** byly zjištěny u **zobrazení trupu a vlasů**, které činí jen 14 %. **Jediná položka kterou zakreslilo více dětí ve SŠ než na ZŠ jsou uši.** Rozdíl tady činí 18 %.

Ze zjištěných výsledků je zřejmé, že zobrazení trupu a vlasů je pro dítě důležitější, tedy vývojově prvotnější – již u kresby hlavonožce jsou většinou zobrazeny vlasy, a později navazuje zobrazení trupu, na rozdíl od vývojově vyššího zobrazování krku a oděvu. Kreslení oděvu souvisí s větší adaptovaností dítěte ve světě. Obvykle začíná dítě kreslit oblečení postavě kolem pátého roku, oblečené postavy jsou tedy na vyšší úrovni, než postavy neoblečené. Hlavně dívky rády hezky oblékají postavu (ovlivněny módou), aby zvýšily její atraktivnost. Oblečení postavy u dívek i u chlapců často naznačuje přiblížení se vysněnému idolu (sportovnímu, hereckému,...).

Zobrazení uší je pro děti zřejmě ožehavá záležitost. Děti na ZŠ se nespíš bály, aby svůj obrázek nepokazily, proto raději uši nezobrazily. Výjimkou jsou děvčata, která často kreslí dlouhé vlasy a uši tudíž nejsou vidět. Naopak ve SŠ kvůli případným handicapům musí děti zapojovat všechny své smysly, tedy i sluch a proto přikládají uším větší důležitost (možné jsou i sluchové problémy).

Tabulka č. 2 ukazuje četnosti získaných bodů v obsahovém hledisku kresby postavy v ZŠ a SŠ a jejich srovnání (celkové součty v procentových sloupcích nemusí činit 100 % kvůli zaokrouhlení). Tato tabulka navazuje na tabulku č. 1 a pracuje s jejími výsledky.

	ZŠ		SŠ	
	Počet žáků	V %	Počet žáků	V %

1	0	0	2	7
2	0	0	3	11
3	0	0	2	7
4	0	0	2	7
5	0	0	4	14
6	0	0	2	7
7	1	3	3	11
8	3	11	3	11
9	5	18	4	14
10	4	14	1	4
11	7	25	1	4
12	5	18	1	4
13	3	11	0	0
14	0	0	0	0

Tabulka č. 2: Četnosti získaných počtů bodů u obsahového hlediska
hodnocení postavy

Ve SŠ nejvíce dětí získalo za obsahové hledisko kresby postavy 5 nebo 9 bodů a v ZŠ převažovalo nejčastěji 11 bodů. Celkový počet bodů - 14 jsem pro srovnání rozdělila na 2 poloviny. **Ve SŠ bodovala do 7 bodů 64 % dětí a tedy 36 % získalo hodnoty vyšší. V ZŠ je situace následující – 97 % dětí se vešlo do druhé poloviny tabulky a získalo od 8 do 14 bodů.**

Ve SŠ se počet získaných bodů (za každou položku je 1 bod) pohyboval v rozmezí 1– 12 bodů a v ZŠ v rozmezí 7– 13 bodů. Nejvyšší počet získaných bodů je tedy při porovnání SŠ a ZŠ téměř stejný, ale veliký rozdíl je u nejnižší hranice, a to 6 bodů. V ZŠ nikdo neklesl pod sedmibodovou hranici, kdežto ve SŠ získaly některé děti pouze 1 bod. Průměr získaných bodů je u SŠ 6 bodů, což je 43 % úspěšnost, u ZŠ 10, 5 bodu, a to činí 74 % úspěšnost.

Výsledky tabulky č. 2 nelze příliš zveličovat vzhledem k malému vzorku zkoumaných dětí, proto není tolik důležitý počet dětí u jednotlivých počtů získaných bodů. Podstatné je spíše zjištění, že na ZŠ nenakreslilo ani jedno dítě obrázek na 0 – 6 bodů, na rozdíl od SŠ, kde se počet získaných bodů pohybuje téměř v celém pásmu možností získaných bodů. V ZŠ je většina dětí na podobné mentální úrovni, oproti dětem ze SŠ, jejichž mentální úroveň je velmi odlišná kvůli různým handicapům. Proto je ve SŠ větší rozptyl výkonů než v ZŠ, kde jsou výkony vyrovnanější.

4. 1. 2. Formální hledisko

Při zkoumání postavy z formálního hlediska bylo možno získat celkem 15 bodů, z toho 10 bodů za proporčnost a 5 bodů za dimenzionálnost. Za každou splněnou položku byl získán 1 bod.

Z tabulky č. 3 lze zjistit úroveň kresby postavy z formálního hlediska v ZŠ a SŠ a její porovnání v ZŠ a SŠ.

		ZŠ		SŠ		Rozdíl ZŠ a SŠ V %
		Počet úspěšných žáků	V %	Počet úspěšných žáků	V %	
1.	HLAVA	17	60	2	7	54
2.	OKO	14	50	4	14	36
3.	PŘÍP. PAŽÍ	25	89	6	21	68
4.	ÚHEL PAŽÍ ...	26	93	8	29	64
5.	SYM. PAŽÍ	18	64	11	40	25
6.	DÉLKA PAŽÍ	11	40	5	18	21
7.	TRUP	26	93	12	43	50
8.	SYM. NOHOU	27	96	14	50	46
9.	DÉL. NOHOU	17	60	4	14	46
10	NAP. NOHOU	24	86	16	57	29
1.	NOS	19	68	9	32	36
2.	PAŽE	28	100	15	54	46
3.	PRSTY	20	71	9	32	40
4.	NOHY	25	89	19	68	21
5.	CHODIDLA	26	93	10	36	57

Tabulka č. 3: Srovnání úrovně kresby postavy z formálního hlediska v ZŠ a SŠ.

Na ZŠ byla na 100 % splněna pouze položka dvojdímní znázornění paží a dvojdímní provedení nohou bylo splněno u 93 % žáků. Na 93 % byly ještě splněny položky paže s trupem svírají úhel $< 90^\circ$, trup je delší než širší a dvojdímní znázornění chodidla. 89 % žáků nakreslilo dvojdímní nohy a připojilo paže v místě ramen. Dvojdímní prsty naznačilo 71 % a správné napojení nohou 86 % dětí. V rozmezí 60 – 70 % byly nakresleny tyto položky : dvojdímní nos, symetrie paží, správná proporce hlavy a délka nohou. 50 % dětí

zakreslilo správné proporce očí a 40 % délku paží.

Ve srovnání s průzkumem Karlovy univerzity (Školní etnografie, 2005) si žáci vedli podobně. Největší rozdíl byl dosažen u položky symetrie nohou – 46 %, kde si vedli žáci mého výzkumu lépe. Ti naopak dopadli hůře v položkách délka paží s rozdílem 26 % a délka nohou s rozdílem 20 %.

Ve SŠ nejčastěji žáci nakreslili dvojdim. nohy– 68 % a jejich správné napojení v 57 %. Následují dvojdim. nakreslené paže- 54 % případů, 50 % dětí splnilo ještě kritérium symetrie nohou. V rozmezí 30– 45 % nakreslily děti trup delší než širší, symetrické paže, dvojdim. chodidla, prsty a nos. 29 % žáků vyznačilo úhel mezi pažemi a trupem $< 90^{\circ}$. Paže napojené na správném místě nakreslilo 21 % dětí. 14 % žáků nakreslilo správné proporce oka a délku nohou. **Jen 7 % dětí naznačilo správné proporce hlavy**, což opět souvisí s nižším vývojovým stupněm, protože nejprve dítě kreslí hlavu stejně velkou, mnohdy i větší než trup.

Z patnácti hodnotících položek ve všech případech byli úspěšnější žáci ze ZŠ. Největší rozdíl mezi ZŠ a SŠ v jednotlivých položkách byl u připojení paží na správném místě– 68 % a úhel mezi trupem $< 90^{\circ}$ – 64 %. Vzpažené nebo upažené paže kreslí děti již u hlavonožců, teprve později dochází k připažení paží. Z toho vyplývá, že připažení paží je na vyšším vývojovém stupni. S upaženými pažemi mají děti asi větší stabilitu, ve SŠ mají děti zřejmě menší zázemí a musí se se svými problémy snažit vypořádat samy. Napojení paží v místě ramen nepřikládají děti tak velkou důležitost, stačí, že paže existují.

Naopak nejmenší rozdíl byl zjištěn u správné délky paží (jako trup), což je dáno asi tím, že pažím je již odmala přisuzována velká důležitost a pomocí paží se dítě orientuje ve světě a může jimi prozkoumávat jeho části, **a také dvojdimenz. nohy**, nejspíše kvůli potřebě síly a stability při chůzi. V obou případech je rozdíl 21 %. Naopak velký rozdíl byl v proporcích nohou k trupu, kde zřejmě dochází ke zkreslení velikosti nohou při pohledu dětí na dospělého člověka.

Z tabulky č. 4 lze zjistit četnosti získaných bodů při hodnocení formálního hlediska kresby postavy v ZŠ a SŠ (celkové součty v procentových sloupcích nemusí činit 100 % kvůli zaokrouhlení). Tato tabulka navazuje na tabulku č. 3.

	ZŠ		SŠ	
	Počet žáků	V %	Počet žáků	V %
0	0	0	3	11
1	0	0	3	11
2	0	0	4	14
3	0	0	1	4

4	0	0	1	4
5	0	0	3	11
6	0	0	2	7
7	0	0	3	11
8	3	11	1	4
9	4	14	2	7
10	1	4	3	11
11	5	18	2	7
12	3	11	0	0
13	7	25	0	0
14	4	14	0	0
15	1	4	0	0

*Tabulka č. 4: Četnosti u počtu získaných bodů u formálního hlediska
hodnocení kresby postavy*

Ve SŠ největší počet dětí získalo 2 body, což je 14%. V tomto případě nelze vyvozovat žádné závěry, neboť jsou to pouze 4 žáci a u ostatního počtu bodů jsou téměř všude 1, 2 nebo 3 žáci. V ZŠ nejvíce dětí nakreslilo obrázek na 13 bodů - 25%. Nejméně žáků ve SŠ nakreslilo obrázek na 3, 4 nebo 8 bodů. V ZŠ nejméně žáků získalo 15 bodů, což byl plný počet (pouze 1 žák).

Ve SŠ 73 % dětí nakreslilo obrázek v horší polovině hodnocení ve škále 0- 7 bodů. Naproti tomu v ZŠ se všechny děti vešly do 2. poloviny hodnotící škály, získaly tedy 8 – 15, což se ve SŠ podařilo pouze 29 % žáků.

Celkem za formální kritéria hodnocení postavy bylo možno získat 15 bodů – 10 za proporčnost a 5 za dimenzionálnost. Počet získaných bodů v SŠ se pohyboval od 0– 11 v ZŠ od 8– 15. **Průměr získaných bodů v SŠ byl 5, což je 33 % úspěšnost, a u ZŠ 11,5 bodu, což znamená 72,5 % úspěšnost.**

Ve SŠ byl zjištěn opět větší rozptyl v počtu získaných bodů jednotlivých žáků, což je dáno různou mentální úrovní těchto dětí. Tabulka č. 4 stejně jako tabulka č. 2 není dostatečně objektivní. I zde je zjištěno, že děti na ZŠ jsou vyspělejší než děti v SŠ.

Při hodnocení kresby postavy z obsahového a formálního hlediska byl průměrný počet získaných bodů v ZŠ 22 bodů a ve SŠ 11 bodů z celkových 29 bodů, což v ZŠ znamená 76 % úspěšnosti a v SŠ pouze 39 % úspěšnosti. Tímto faktem byla potvrzena hypotéza A, která předpokládala, že kresba dětí z obsahového i formálního hlediska bude na ZŠ na vyšší

úrovni než kresba dětí ze SŠ.

4. 1. 3. Postava v prostoru

Výsledky z této části výzkumu jsem nezpracovala do tabulky, neboť byly nesourodé a bylo by problematičtější jejich bodové ohodnocení, protože prostředí nebylo zadáním testu. Vyspělejší děti je nakreslily navíc.

Postavu začlenit do prostředí, vyznačením horizontu, se na ZŠ podařilo 50 % žáků, v SŠ pouze 7%. Což značí opět vyšší vývojovou úroveň dětí ze ZŠ. Vyspělejší děti již mají lépe vytvořenou představu ukotvenosti a osoby a předměty nelétají v prostoru. Většina dětí, které horizont naznačily, jej nakreslila způsobem C, 2x se vyskytla forma D a 1x způsob č. A (viz. příloha č. 4).

V ZŠ nakreslilo 100 % žáků jednu postavu na papíře, což bylo v souladu se zadáním. Pokud kreslím sám sebe, jsem pouze jedenkrát. **Ve SŠ jednu postavu zakreslilo pouze 71 % dětí,** 18 % 2 postavy a 11 % více než 2 postavy. Což značí, že 29 % dětí ve SŠ nepochopilo přesně zadání testu. Nemusí se však jednat pouze o nepochopení zadání testu, ve SŠ nemusí být děti schopny odlišit sebe od okolí,

Jakékoliv prostředí naznačily děti v ZŠ v 54 %, v SŠ pouze v 18%. Propracovanější prostředí vyznačilo 25% dětí v ZŠ a detaily v prostředí 29%. Nějakou věc v ruce má nakresleno v ZŠ 32 % dětí. V SŠ je procento u posledních třech položek zanedbatelné.

Prostředím se téměř výhradně zabývaly děti na ZŠ. Byl to prvek navíc, zadán nebyl, ale děti v ZŠ neměly tolik práce s nakreslením postavy, proto ještě mnohým zbyl čas na znázornění okolí postavy. Zakreslení prostředí nemusí souviset pouze s vyspělostí kreslíře. Prostředí mohou kreslit i děti snaživé, děti, které se chtějí zavděčit, nebo děti ulpívavé, které těžko ukončují svoji práci. Uvědomování si a zobrazování prostředí může také souviset s pochopením kontextů prostředí, souvislostmi, nebo může naznačovat odklon od dětské sebestřednosti apod.

4. 2. Barevnost kresby

Z tabulky č. 5 lze zjistit adekvátnost užití barev a počet barev použitých při kresbě.

		ZŠ	SŠ
--	--	----	----

		Počet úspěšných žáků	V %	Počet úspěšných žáků	V %
1.	Adekvátnost	26	93	12	43
2.	Počet barev :				
	1	3	11	4	14
	2	0	0	3	11
	3	2	7	8	29
	4 a více	23	82	13	47

Tabulka č. 5 : Hodnocení barevnosti kresby a přítomnosti obrysu v ZŠ a SŠ.

Z 28 žáků použilo v ZŠ barvu adekvátně 26 (93 %) a ve SŠ pouze 12 (43 %). To znamená, že na ZŠ použilo barvu adekvátně o 50 % více dětí než ve SŠ. Což je samozřejmé, neboť některé děti v SŠ nedokážou rozlišit některé barvy, či je adekvátně užít, ať už kvůli nějaké vadě nebo kvůli sníženému intelektu. Děti ze SŠ možná nevnímají barvu jako podstatný aspekt, nemusí ji dávat do souvislosti s realitou (bývají více oproštěné od reality) a nevnímají použití určitých barev jako závazné. **Z této skutečnosti vyplývá potvrzení hypotézy D, která předpokládala adekvátnější užití barev v ZŠ oproti SŠ.**

Větší škálu barev používají děti v ZŠ oproti dětem ze SŠ, i když jak v ZŠ tak v SŠ byl největší počet používaných barev 7 (z možných 12). **Na ZŠ i SŠ použili žáci při kreslení 4 a více barev, avšak s rozdílem 35 % ve prospěch ZŠ.** Z výzkumu lze zjistit, že děti ze ZŠ i SŠ používají poměrně širokou škálu barev, což naznačuje dobrou adaptaci dítěte ve světě. **Tímto se potvrdila hypotéza C, která předpokládala užití větší škály barev na ZŠ oproti SŠ.**

4. 3. Obrys postavy

Z tabulky č. 6 lze zjistit přítomnost obrysu a způsob jeho zpracování.

			ZŠ	SŠ
			Počet úspěšných žáků	Počet úspěšných žáků
1.	Vybarvené kresby	Tužka	12	11
		Pastelka stejné barvy	11	1
		Pastelka jiné barvy	2	5
2.	Nevybarv. kresby	Tužka	3	3
		Pastelka	0	8

Tabulka č. 6 : Hodnocení obrysu postavy v ZŠ a SŠ.

Obrys u postavy vyznačilo v ZŠ 25 dětí a ve SŠ 18 dětí. Z tabulky č. 6 lze zjistit zvlášť u vybarvených a nevybarvených kreseb druh obrysu, buď pastelkou, nebo tužkou. V ZŠ použilo u vybarvených kreseb 11 dětí na obrys i vybarvení pastelku stejné barvy, oproti jednomu žákovi v SŠ. U nevybarvených kreseb použilo ve SŠ 8 dětí pastelky, v ZŠ pastelky nebyly použity.

Nevybarvené obrázky se častěji vyskytovaly u dětí v SŠ, i když jej kreslily pastelkami, nebyly poté vykresleny, což značí opět nižší úroveň dětí ze ZŠ, protože prvně dítě dokáže udělat obrys a později se učí vybarvovat. Teprve vybarvení dává kresbě prostorovost a objem. U vybarvených obrázků není rozdíl při použití tužky k obrysu mezi SŠ a ZŠ. Na ZŠ dost dětí nakreslilo obrys stejnou pastelkou, kterou později nakreslenou část vybarvilo. Toto je nižší stupeň kreslení, než když dítě nejprve nakreslí obrys a pak začne vybarvovat, je však možné, že děti si prvně každou část těla- i když barevně- předkreslily a vybarvovaly také až nakonec.

4. 4. Způsob provedení kresby

Z tabulky č. 7 lze zjistit způsob, jakým byla kresba provedena.

	ZŠ		SŠ	
	Počet úspěšných žáků	V %	Počet úspěšných žáků	V %
1. Čistá kresba	17	61	16	57
2. Nepřetahovaná kresba	16	64	12	55
3. Zvládnutý styl	11	42	1	5
4. Správné napojení čar	26	93	11	39
5. Neotočený papír	17	61	16	57

Tabulka č. 7: Úroveň provedení kresby v ZŠ a SŠ

V ZŠ i SŠ gumovalo nebo otočilo papír a začalo kreslit znovu přibližně stejně dětí – kolem 60 %. Při vybarvování nepřetahovalo v ZŠ 64 % dětí a ve SŠ 55 %. V ZŠ stejnosměrně vybarvovalo 42 % žáků a ve SŠ jen 5 %. Největší rozdíl je patrný u správného napojení čar – v ZŠ požadavek splnilo 93 % dětí, ve SŠ 39 % dětí, rozdíl je tedy 54 %.

Bylo zjištěno, že čistota kresby a gumování nečiní rozdíl mezi SŠ a ZŠ, neboť čistota kresby nesouvisí s mentální úrovní dětí, ale spíše se strachem, že se kresba nepovede, ale také s úzkostí, nejistotou nebo perfekcionismem (jedná se spíše o osobnostní charakteristiky). Největší rozdíly byly zjištěny u správného napojení čar a stylu vybarvování, což je dáno horší motorikou a vizuomotorickou koordinací dětí na SŠ, což opět souvisí s mentální úrovní.

4. 5. Kresba chlapců a dívek

Ve vybraném vzorku dětí ze ZŠ bylo 11 děvčat a 17 chlapců a ve vzorku dětí ze SŠ 18 děvčat a 10 chlapců.

Podle průměrného počtu bodů získaných při hodnocení kresby postavy byl v ZŠ průměr u děvčat 22, 4 bodu (77 %) a u chlapců 21, 7 bodu (75 %). V SŠ získala děvčata průměrně 11, 6 bodu (40 %) a chlapci 10, 3 bodu (36 %). I když děvčata v ZŠ i SŠ získala více bodů, rozdíly jsou zanedbatelné.

Vzhledem k velmi malému vzorku, nelze vyvozovat z tohoto zjištění žádné závěry. I když je možné, že rozdíly mezi kresbou chlapců a děvčat se v dnešní době začínají stírat a kresba již není doménou děvčat, což může být dáno menší oblibou kresby, neboť mnohé děti mají jiné koníčky (počítače, ...).

Z tohoto zjištění vyplývá, že hypotéza B, jejíž předpoklad byl, že kresba děvčat je na vyšší úrovni než kresba chlapců, nebyla potvrzena.

4. 6. Ověření hypotéz

Z výzkumu vyplývá, že většina hypotéz byla potvrzena.

Hypotéza A: kresba dětí ze ZŠ je z obsahového i formálního hlediska na vyšší úrovni než u dětí ze SŠ byla potvrzena. Z celkového počtu bodů, které bylo možno získat z obsahového i formálního hlediska při hodnocení kresby postavy získal v ZŠ každý žák průměrně 22 bodů, což je 76 % a SŠ 11 bodů, což je 38 %. Z toho vyplývá vyšší úroveň kresby u žáků ze ZŠ oproti SŠ.

Hypotéza B: kresba děvčat je vyspělejší než kresba chlapců potvrzena nebyla.

Děvčata skórovala více, ale rozdíly jsou zanedbatelné. Možná v dnešní době není již kresba výsadou dívek, neboť k ní nejsou tolik vedeny. I děvčata dnes vyznávají dříve spíše chlapecké zájmy - sport, PC, ... Možná již nejsou dívky tolik pečlivé, jako bývaly dříve. Také je možné, že chlapci se v kresbě zlepšili, nebo celkově děti v kresbě ustrnuly a nemají již o ni tolik zájem, a proto mají jak chlapci tak děvčata téměř stejný výsledek.

Hypotéza C: v ZŠ používají děti větší škálu barev než ve SŠ byla potvrzena, i když jak v ZŠ tak ve SŠ použilo nejvíce dětí 4 a více barev, jen s rozdílem 35 % ve prospěch ZŠ. I když rozdíl je tu znatelný, očekávala jsem spíše, že ve SŠ použijí děti barev méně.

Hypotéza D: ve SŠ nežívají děti barvu vždy adekvátně byla potvrzena s 50% rozdílem ve prospěch ZŠ.

4. 7. Závěr výzkumu

Z výzkumu bylo zjištěno, že úroveň kresby jak z obsahového, tak i z formálního hlediska je u dětí ze ZŠ na vyšší úrovni ve srovnání s dětmi ze SŠ. Kresby dětí ze ZŠ jsou vyspělejší, více propracovanější, diferencovanější a detailnější. V ZŠ vnímají děti lépe proporčnost a perspektivu. Naproti tomu kresby ze SŠ jsou na nižší úrovni, jsou méně propracované, obsahují méně detailů a bývají hůře proporčně zpracovány. Celkové provedení kreseb ze SŠ působí jednodušeji.

Z tohoto zjištění lze usuzovat na souvislost dětské kresby s inteligencí. Děti ve SŠ mají nižší mentální úroveň, proto jejich kresby odpovídají nižšímu věku, než který skutečně mají (fyzický věk neodpovídá mentálnímu věku).

Dále bylo zjištěno, že děti ze ZŠ používají barvu adekvátněji než děti ze SŠ. V počtu používaných barev byly také lepší žáci ZŠ. I z tohoto výsledku můžeme uvažovat o souvislosti kresby a inteligence, neboť v kresbách na vyšší vývojové úrovni bývá barva použita adekvátně a počet používaných barev se s rostoucím věkem zvyšuje.

Dalším zjištěním je fakt, že kresby děvčat nejsou na vyšší úrovni oproti kresbám stejně starých chlapců. Kresby ze ZŠ i SŠ vykazují téměř stejné výsledky jak z formálního a obsahového hlediska kresby, tak i v souvislosti s barevností a množstvím používaných barev.

Z kreseb dětí ze SŠ lze poměrně těžko zjistit jaké mají sociální zázemí. Z výtvarných projevů našeho výzkumu mám však pocit, že rodinné zázemí těchto dětí je poměrně dobré, protože kresby i přes nižší kresebnou úroveň působí v celku harmonicky a pozitivně.

Z pracovního nasazení dětí při zadávání mého testu bych usuzovala na to, že i v dnešní době děti rády a s chutí kreslí, je však zapotřebí trochu děti motivovat, zaujmout je a nadchnout je pro zvolenou činnost.

5. Závěr

Na závěr své práce mohu říci, že mě výzkum opravdu bavil a byl pro mě přínosem. Mám dokonce pocit, že může být inspirací i jiným studentům, pokud si vyberou práci podobného typu, nebo může být prospěšný učitelům v jejich praxi.

Uvědomuji si ovšem, že výsledky nejsou dostatečně objektivní kvůli malému počtu testovaných dětí, ale zkoumání většího vzorku by bylo dosti náročné, proto si myslím, že vybraný vzorek byl dostatečný.

Bavilo mě vytvářet vlastní kritéria při hodnocení kresby dětí. Uvědomovala jsem si však, že hodnocení v rámci kritéria nemohou být jak příliš náročná, tak ani příliš benevolentní, i přesto jsem byla nucena později některá ze zvolených kritérií vypustit nebo pozměnit a naopak jiná vyplynula ze souvislostí. Na této práci jsem měla možnost naučit se třídit a seřazovat zjištěná data a sestavovat je do tabulek, dále je popisovat a interpretovat výsledky, ke kterým jsem dospěla.

Téměř všechny hypotézy byly potvrzeny. Ověřila se vyšší vyspělost kreseb dětí ze ZŠ než dětí ze SŠ, i větší adekvátnost a větší počet použitých barev. Naopak hypotéza vyšší úrovně kresby u děvčat než u chlapců potvrzena nebyla.

Z výsledků mého výzkumu je zřejmé, že kresby žáků ze ZŠ jsou vyspělejší v porovnání s kresbami žáků ze SŠ. I přes toto zjištění mám pocit, že kresby dětí ze SŠ jsou více nápadité a originálnější, oproti „klasickým“ kresbám ze ZŠ. Může to být dáno tím, že děti ze SŠ jsou více spontánní a nedbají tolik na konvenční a líbivou formu zpracování kresby a řídí se spíše svými pocity a tolik nepřemýšlí o výsledku. Naopak děti v ZŠ zřejmě původní nápad vylepšují a redukují tak dlouho, dokud podle nich neodpovídá daným pravidlům. Asi jsou více svázány normami, mají větší potřebu uspět a zavděčit se „správným“ (tedy očekávaným) způsobem.

Zdá se mi, že dnešní děti již příliš často nekreslí, spíše kopírují a postrádají fantazii. Je to dáno i vlivem masmédií, které vnikly poslední dobou do našeho života. Zdá se mi, že vlivem technického vývoje začíná kresba stagnovat, i přes tuto skutečnost jsem však zjistila, že děti kreslí rády a dokáží se pro tuto činnost nadchnout.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Allen, K. E., Marotz, L. R.: *Přehled vývoje dítěte (od prenatálního období do 8 let)*.
Portál, Praha 2002
- Baleka, J.: *Modř, barva mezi barvami*. Academia, Praha 1999
- Banaš, J.: *Teoria vyučovania výtvarnej výchovy*. SPN, Bratislava 1980
- Davidov, R.: *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Portál, Praha 2001
- Hartl, P., Hartlová, H.: *Psychologický slovník*. Portál, Praha 2000
- Helus, Z.: *Dítě v osobnostním pojetí*. Portál, Praha 2004
- Kucharská, A., Májová, L.: *Dětská kresba v psychologickém výzkumu*. Sborník Pdf
UK, Praha 2005
- Langmeier, J.: *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. Avicenum, Praha 1991
- Novák, T.: *Co dítě sděluje, když nakreslí svou rodinu*. Rubico, Olomouc 2004
- Oaklander, V.: *Třinácté komnaty dětské duše*. Drvoštep, Dobříš 2003
- Piaget, J., Inhelderová, B.: *Psychologie dítěte*. Portál, Praha 1997
- Pleskotová, P.: *Svět barev*. Albatros, Praha 1987
- Pražská skupina školní etnografie: *Psychický vývoj dítěte od 1. do 5. třídy*.
Karolinum UK, Praha 2005
- Read, H.: *Výchova uměním*. Odeon, Praha 1967
- Říčan, P.: *Cesta životem*. Portál, Praha 2004
- Říčan, P., Krejčířová, D.: *Dětská klinická psychologie*. Grada, Praha 2006
- Svoboda, M.(ed), Krejčířová, D., Vágnerová, M.: *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Portál, Praha 2001
- Vágnerová, M.: *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Karolinum
UK, Praha 2001
- Vágnerová, M.: *Vývojová psychologie*. Portál, Praha 2000
- Šicková- Fabrici, J.: *Základy arteterapie*. Portál, Praha 2002
- Šturma, J., Vágnerová, M.: *Kresba postavy (modifikace testu F. Goodenoughové)*.
Psychodiagnostické a didaktické testy n. p., Bratislava 1982
- Švancara, J.: *Kompendium vývojové psychologie*. SPN, Praha 1986
- Uždil, J.: *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. SPN, Praha 1980

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Kritérium hodnocení položky nos

Příloha č. 2: Kritérium hodnocení položky připojení paží na správném místě

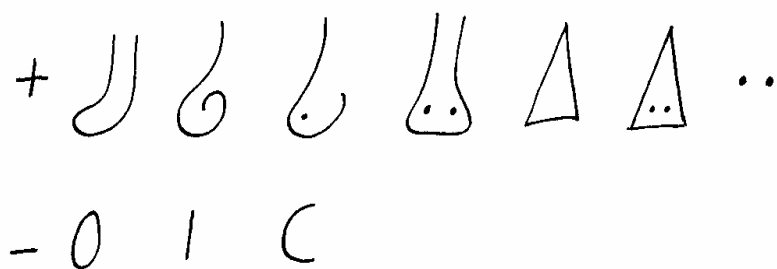
Příloha č. 3: Kritérium hodnocení položky napojení nohou

Příloha č. 4: Kritérium hodnocení položky horizont

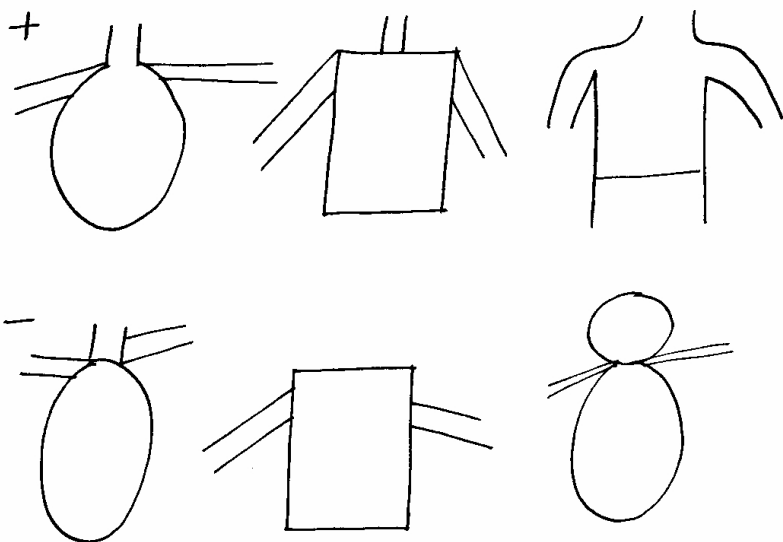
Příloha č. 5: Kritérium hodnocení položky zvládnutý styl

- Příloha č. 6: Ukázka hodnocení kresby ze ZŠ
Příloha č. 7: Ukázka hodnocení kresby ze ZŠ
Příloha č. 8: Ukázka hodnocení kresby ze ZŠ
Příloha č. 9: Ukázka hodnocení kresby ze SŠ
Příloha č. 10: Ukázka hodnocení kresby ze SŠ
Příloha č. 11: Ukázka hodnocení kresby ze SŠ

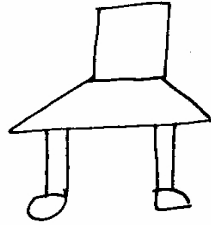
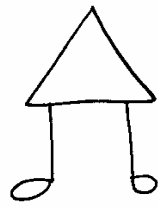
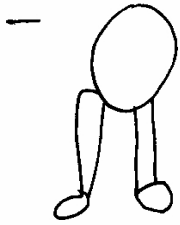
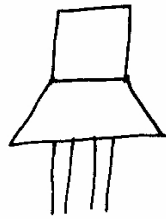
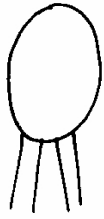
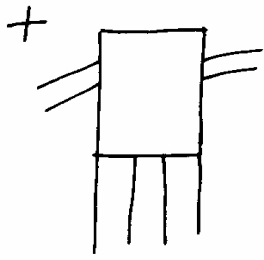
Příloha č. 1

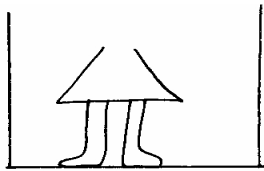
Příloha č. 2

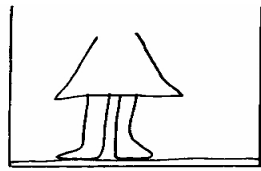
Příloha č. 3

Příloha č. 4

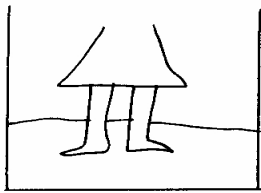
A

B

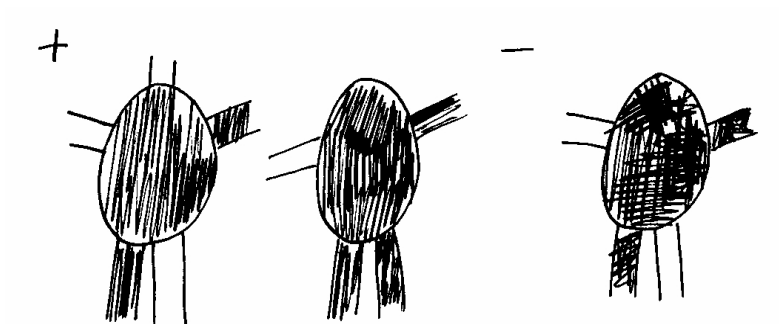

C

D

Příloha č. 5

Poznámka :

Označení + : kladné hodnocení

Označení - : záporné hodnocení

Dívka ze ZŠ

Věk: 8; 5

	Hodnotící kritérium	
	Obsahová část:	
1)	TRUP	+
2)	KRK	+
3)	NOS	+
4a)	DETAILY OČÍ – PANENKA	+
4b)	DETAILY OČÍ – ŘASY, OBOČÍ	-
5)	UŠI	-
6)	VLASY	+
7)	PRSTY	+
8)	POČET PRSTŮ	-
9)	CHODIDLA, BOTY	+
10a)	JAKÉKOLI OBLEČENÍ	+
10b)	ODĚV	+
10c)	DETAILY NA ODĚVU	-
10d)	DETAILY MIMO ODĚV	-
	Formální část- proporčnost	
1)	HLAVA	-
2)	OKO	+
3)	PŘIPOJENÍ PAŽÍ	+
4)	ÚHEL TRUPU A PAŽÍ	-
5)	SYMETRIE PAŽÍ	+
6)	DĚLKA PAŽÍ	-
7)	TRUP	+
8)	SYMETRIE NOHOU	+
9)	DĚLKA NOHOU	-

10)	NAPOJENÍ NOHOU	+
	Formální část - dimenzionalita	

1)	NOS	+
2)	PAŽE	+
3)	PRSTY	-
4)	NOHY	+
5)	CHODIDLA	+
	Prostor:	
1)	HORIZONT	+
2)	POČET POSTAV	1
3a)	JAKÉKOLI PROSTŘEDÍ	+
3b)	PROPRACOVANÉ PROSTŘEDÍ	-
3c)	DETAILY V PROSTŘEDÍ	+
3d)	PŘEDMĚT V RUCE POSTAVY	-
	Barevnost:	
1)	ADEKVÁTNOST	+
2)	POČET BAREV	4 a více
	Obrys postavy:	
1)	PŘÍTOMNOST	+
2)	TUŽKOU	-
3)	PASTELKOU STEJNÉ BARVY	+
4)	PASTELKOU JINÉ BARVY	-
	Způsob provedení kresby:	
1)	ČISTOTA	+
2)	NEPŘETAHOVANOST	-
3)	ZVLÁDNUTÝ STYL	-
4)	SPRÁVNÉ NAPOJENÍ ČAR	+
5)	NEOTOČENÍ PAPIRU	+

Příloha č. 7

Dívka ze ZŠ

Věk: 8; 0

	Hodnotící kritérium	Hodnocení
	Obsahová část:	
1)	TRUP	+
2)	KRK	+
3)	NOS	+
4a)	DETAILY OČÍ – PANENKA	+
4b)	DETAILY OČÍ – ŘASY, OBOČÍ	-
5)	UŠI	-
6)	VLASY	+
7)	PRSTY	+
8)	POČET PRSTŮ	-
9)	CHODIDLA, BOTY	+
10a)	JAKÉKOLI OBLEČENÍ	+
10b)	ODĚV	+
10c)	DETAILY NA ODĚVU	+
10d)	DETAILY MIMO ODĚV	-
	Formální část- doporučenost	
1)	HLAVA	+
2)	OKO	-
3)	PŘIPOJENÍ PAŽÍ	+
4)	ÚHEL TRUPU A PAŽÍ	+
5)	SYMETRIE PAŽÍ	-
6)	DÉLKA PAŽÍ	+
7)	TRUP	+
8)	SYMETRIE NOHOU	+
9)	DÉLKA NOHOU	+

10)	NAPOJENÍ NOHOU	+
	Formální část - dimenzionalita	
1)	NOS	+
2)	PAŽE	+
3)	PRSTY	+
4)	NOHY	+
5)	CHODIDLA	+
	Prostor:	
1)	HORIZONT	+
2)	POČET POSTAV	1
3a)	JAKÉKOLI PROSTŘEDÍ	+
3b)	PROPRACOVANÉ PROSTŘEDÍ	+
3c)	DETAILY V PROSTŘEDÍ	+
3d)	PŘEDMĚT V RUCE POSTAVY	-
	Barevnost:	
1)	ADEKVÁTNOST	+
2)	POČET BAREV	4 a více
	Obrys postavy:	
1)	PŘÍTOMNOST	+
2)	TUŽKOU	-
3)	PASTELKOU STEJNÉ BARVY	+
4)	PASTELKOU JINÉ BARVY	-
	Způsob provedení kresby:	
1)	ČISTOTA	+
2)	NEPŘETAHOVANOST	+
3)	ZVLÁDNUTÝ STYL	+
4)	SPRÁVNÉ NAPOJENÍ ČAR	+
5)	NEOTOČENÍ PAPÍRU	+

Příloha č. 8

Chlapec ze ZŠ

Věk: 8; 7

	Hodnotící kritérium	Hodnocení
	Obsahová část:	
1)	TRUP	+
2)	KRK	+
3)	NOS	+
4a)	DETAILY OČÍ – PANENKA	+
4b)	DETAILY OČÍ – ŘASY, OBOČÍ	-
5)	UŠI	-
6)	VLASY	+
7)	PRSTY	+
8)	POČET PRSTŮ	+
9)	CHODIDLA, BOTY	+
10a)	JAKÉKOLI OBLEČENÍ	+
10b)	ODĚV	+
10c)	DETAILY NA ODĚVU	-
10d)	DETAILY MIMO ODĚV	-
	Formální část- proporcčnost	
1)	HLAVA	+
2)	OKO	-
3)	PŘIPOJENÍ PAŽÍ	+
4)	ÚHEL TRUPU A PAŽÍ	+
5)	SYMETRIE PAŽÍ	+
6)	DÉLKA PAŽÍ	-
7)	TRUP	+
8)	SYMETRIE NOHOU	+
9)	DÉLKA NOHOU	-

10)	NAPOJENÍ NOHOU	+
	Formální část - dimenzionalita	
1)	NOS	+
2)	PAŽE	+
3)	PRSTY	+
4)	NOHY	+
5)	CHODIDLA	+
	Prostor:	
1)	HORIZONT	+
2)	POČET POSTAV	1
3a)	JAKÉKOLI PROSTŘEDÍ	-
3b)	PROPRACOVANÉ PROSTŘEDÍ	-
3c)	DETAILY V PROSTŘEDÍ	-
3d)	PŘEDMĚT V RUCE POSTAVY	-
	Barevnost:	
1)	ADEKVÁTNOST	+
2)	POČET BAREV	4 a více
	Obrys postavy:	
1)	PŘÍTOMNOST	+
2)	TUŽKOU	+
3)	PASTELKOU STEJNÉ BARVY	-
4)	PASTELKOU JINÉ BARVY	-
	Způsob provedení kresby:	
1)	ČISTOTA	+
2)	NEPŘETAHOVANOST	-
3)	ZVLÁDNUTÝ STYL	+
4)	SPRÁVNÉ NAPOJENÍ ČAR	+
5)	NEOTOČENÍ PAPIRU	+

Příloha č. 9

Dívka ze SŠ

Věk: 8; 7

	Hodnotící kritérium	Hodnocení
	Obsahová část:	
1)	TRUP	+
2)	KRK	-
3)	NOS	-
4a)	DETAILY OČÍ – PANENKA	+
4b)	DETAILY OČÍ – ŘASY, OBOČÍ	-
5)	UŠI	-
6)	VLASY	+
7)	PRSTY	-
8)	POČET PRSTŮ	-
9)	CHODIDLA, BOTY	-
10a)	JAKÉKOLI OBLEČENÍ	-
10b)	ODĚV	-
10c)	DETAILY NA ODĚVU	-
10d)	DETAILY MIMO ODĚV	-
	Formální část- proporcčnost	
1)	HLAVA	-
2)	OKO	-
3)	PŘIPOJENÍ PAŽÍ	-
4)	ÚHEL TRUPU A PAŽÍ	-
5)	SYMETRIE PAŽÍ	-
6)	DÉLKA PAŽÍ	-
7)	TRUP	+
8)	SYMETRIE NOHOU	-
9)	DÉLKA NOHOU	-

10)	NAPOJENÍ NOHOU	-
	Formální část - dimenzionalita	
1)	NOS	-
2)	PAŽE	-
3)	PRSTY	-

4)	NOHY	+
5)	CHODIDLA	-
	Prostor:	
1)	HORIZONT	-
2)	POČET POSTAV	2
3a)	JAKÉKOLI PROSTŘEDÍ	+
3b)	PROPRACOVANÉ PROSTŘEDÍ	-
3c)	DETAILY V PROSTŘEDÍ	-
3d)	PŘEDMĚT V RUCE POSTAVY	-
	Barevnost:	
1)	ADEKVÁTNOST	-
2)	POČET BAREV	4 a více
	Obrys postavy:	
1)	PŘÍTOMNOST	+
2)	TUŽKOU	-
3)	PASTELKOU STEJNÉ BARVY	+
4)	PASTELKOU JINÉ BARVY	-
	Způsob provedení kresby:	
1)	ČISTOTA	+
2)	NEPŘETAHOVANOST	-
3)	ZVLÁDNUTÝ STYL	-
4)	SPRÁVNÉ NAPOJENÍ ČAR	-
5)	NEOTOČENÍ PAPÍRU	+

Příloha č. 10

Dívka ze SŠ

Věk: 9; 2

	Hodnotící kritérium	Hodnocení
	Obsahová část:	
1)	TRUP	+
2)	KRK	-

3)	NOS	+
4a)	DETAILY OČÍ – PANENKA	-
4b)	DETAILY OČÍ – ŘASY, OBOČÍ	-
5)	UŠI	-
6)	VLASY	+
7)	PRSTY	+
8)	POČET PRSTŮ	-
9)	CHODIDLA, BOTY	+
10a)	JAKÉKOLI OBLEČENÍ	+
10b)	ODĚV	+
10c)	DETAILY NA ODĚVU	-
10d)	DETAILY MIMO ODĚV	-
	Formální část- proporcčnost	
1)	HLAVA	-
2)	OKO	-
3)	PŘIPOJENÍ PAŽÍ	+
4)	ÚHEL TRUPU A PAŽÍ	+
5)	SYMETRIE PAŽÍ	+
6)	DÉLKA PAŽÍ	-
7)	TRUP	+
8)	SYMETRIE NOHOU	-
9)	DÉLKA NOHOU	-

10)	NAPOJENÍ NOHOU	+
	Formální část - dimenzionalita	
1)	NOS	-
2)	PAŽE	+
3)	PRSTY	-
4)	NOHY	+
5)	CHODIDLA	-
	Prostor:	
1)	HORIZONT	-

2)	POČET POSTAV	2
3a)	JAKÉKOLI PROSTŘEDÍ	-
3b)	PROPRACOVANÉ PROSTŘEDÍ	-
3c)	DETAILY V PROSTŘEDÍ	-
3d)	PŘEDMĚT V RUCE POSTAVY	+
	Barevnost:	
1)	ADEKVÁTNOST	-
2)	POČET BAREV	4 a více
	Obrys postavy:	
1)	PŘÍTOMNOST	+
2)	TUŽKOU	-
3)	PASTELKOU STEJNÉ BARVY	-
4)	PASTELKOU JINÉ BARVY	+
	Způsob provedení kresby:	
1)	ČISTOTA	+
2)	NEPŘETAHOVANOST	-
3)	ZVLÁDNUTÝ STYL	-
4)	SPRÁVNÉ NAPOJENÍ ČAR	-
5)	NEOTOČENÍ PAPÍRU	-

Příloha č. 11

Chlapec ze SŠ

Věk: 9; 2

	Hodnotící kritérium	Hodnocení
	Obsahová část:	
1)	TRUP	+
2)	KRK	+
3)	NOS	+
4a)	DETAILY OČÍ – PANENKA	+
4b)	DETAILY OČÍ – ŘASY, OBOČÍ	+
5)	UŠI	+
6)	VLASY	+
7)	PRSTY	+
8)	POČET PRSTŮ	+
9)	CHODIDLA, BOTY	-
10a)	JAKÉKOLI OBLEČENÍ	+
10b)	ODĚV	+
10c)	DETAILY NA ODĚVU	-
10d)	DETAILY MIMO ODĚV	-
	Formální část- proporcčnost	
1)	HLAVA	-
2)	OKO	+
3)	PŘIPOJENÍ PAŽÍ	-
4)	ÚHEL TRUPU A PAŽÍ	-
5)	SYMETRIE PAŽÍ	-
6)	DÉLKA PAŽÍ	-
7)	TRUP	-
8)	SYMETRIE NOHOU	-
9)	DÉLKA NOHOU	+

10)	NAPOJENÍ NOHOU	-
	Formální část - dimenzionalita	
1)	NOS	+
2)	PAŽE	-
3)	PRSTY	+
4)	NOHY	+
5)	CHODIDLA	-
	Prostor:	
1)	HORIZONT	+
2)	POČET POSTAV	1
3a)	JAKÉKOLI PROSTŘEDÍ	+
3b)	PROPRACOVANÉ PROSTŘEDÍ	-
3c)	DETAILY V PROSTŘEDÍ	-
3d)	PŘEDMĚT V RUCE POSTAVY	-
	Barevnost:	
1)	ADEKVÁTNOST	+
2)	POČET BAREV	4 a více
	Obrys postavy:	
1)	PŘÍTOMNOST	+
2)	TUŽKOU	+
3)	PASTELKOU STEJNÉ BARVY	-
4)	PASTELKOU JINÉ BARVY	-
	Způsob provedení kresby:	
1)	ČISTOTA	+
2)	NEPŘETAHOVANOST	-
3)	ZVLÁDNUTÝ STYL	-
4)	SPRÁVNÉ NAPOJENÍ ČAR	+
5)	NEOTOČENÍ PAPÍRU	+

Poznámka k hodnocení v příloze č. 6- 11:

Označení + : kladné hodnocení

Označení - : záporné hodnocení

